

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی ایران

بررسی صادرات محصولات کشاورزی

اردیبهشت ۱۴۰۲

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

شناسنامه گزارش

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب

عنوان:

بررسی صادرات محصولات کشاورزی

تهیه کننده: بهزاد فکاری سردهایی، محمدمهدی فارسی، روجا کیان پور و حامد رفیعی

ناظر علمی: عباس کشاورز

تاریخ انتشار: اردیبهشت ماه ۱۴۰۲

طبقه بندی موضوعی: تجارت

واژه های کلیدی: ارزش و مقدار صادرات کشاورزی، مقاصد صادراتی، قیمت واحد

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

خلاصه گزارش

بخش کشاورزی نقش مهمی در صادرات غیرنفتی و ارزآوری برای کشور داشته بطوریکه سهم ۱۴ درصدی طی پنج سال منتهی به ۱۴۰۰ را به خود اختصاص داده است اما در سال‌های اخیر این ارزآوری با چالش‌ها و مشکلات متعددی همراه بوده که بیم‌ها و امیدهایی را به همراه داشته است. بررسی روند متغیرها و عوامل اثرگذار بر صادرات محصولات کشاورزی کمک به درک موضوع و ارائه راهکار خواهد نمود. در این گزارش ضمن ارزیابی یک دهه صادرات محصولات کشاورزی، وضعیت صادرات محصولات کشاورزی بررسی شده است. بررسی تجارت محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که مقدار صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی از ۳/۷ میلیون تن سال ۱۳۹۰ تا ۸/۵ میلیون تن سال ۱۴۰۰، افزایش یافته در حالیکه ارزش صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی از ۵/۸ میلیارد دلار سال ۱۳۹۰ به ۵/۳ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۰ کاهش یافته است. مقایسه نرخ رشد سالانه مقدار و ارزش صادرات نشان می‌دهد که نرخ رشد سالانه مقدار صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۸/۶ درصد و نرخ رشد سالانه ارزش صادرات منفی ۰/۸ درصد است که نشان از افت قیمت واحد صادراتی دارد.

مقایسه قیمت واحد صادراتی محصولات غیرنفتی و بخش کشاورزی نشان می‌دهد که متوسط قیمت صادراتی محصولات بخش کشاورزی کمتر از متوسط قیمت محصولات غیر نفتی بوده و ارزش صادرات این محصولات روندی کاهشی دارد. در سال ۱۳۹۰ هر واحد محصول کشاورزی و صنایع غذایی به ارزش ۱/۵۴ دلار بر کیلوگرم صادر می‌شده که این عدد در سال ۱۴۰۰ به ۰/۶۲ دلار بر کیلوگرم تنزل پیدا کرده است. به عبارتی منابع ارزشمند داخلی (آب و خاک و انرژی و ...) با قیمت‌های رو به افول به فروش رسیده‌اند.

در حله اول شاید چنین به نظر برسد که کاهش ارزش صادرات محصولات کشاورزی ناشی از عوامل بین‌المللی و افت قیمت‌های جهانی است، برای بررسی این موضوع از شاخص قیمت واحد صادراتی (به قیمت ثابت ۲۰۱۴-۲۰۱۶) ارائه شده توسط سازمان خواروبار جهانی (FAO) استفاده شده است. بررسی شاخص قیمت واحد صادراتی محصولات کشاورزی چند کشور همسایه و توسعه یافته در صادرات محصولات کشاورزی حقایق جالبی را افشا می‌کند بطوریکه ایران، در سال‌های ۲۰۱۸ الی ۲۰۲۰، کمترین مقدار شاخص قیمت واحد صادراتی را بین کشورهای منتخب کسب کرده است. وضعیت ترکیه و پاکستان به مراتب از کشور ما بهتر است.

برای بررسی صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی، به تفکیک، صادرات زیربخش‌ها بررسی شد. نتایج بررسی نشان می‌دهد که از نظر مقداری زیربخش زراعت بیشترین مقدار صادرات را به خود اختصاص داده است. مقدار صادرات محصولات

زراعی از ۱/۴ میلیون سال ۱۳۹۰، به ۳/۶ میلیون تن در سال ۱۴۰۰ رسیده است که با نرخ رشد سالانه ۹/۸ درصدی مواجه بوده است. از بعد ارزش صادرات نیز بخش زراعت با رشد سالانه ۱/۷ درصدی از ۷۰۳ میلیون دلار سال ۱۳۹۰ به ۸۳۶ میلیون دلار سال ۱۴۰۰ رسیده است. یکی از موضوعات بسیار مهم، قیمت واحد صادراتی برای زیربخش‌های کشاورزی است. در سال ۱۳۹۰، قیمت واحد محصولات باغی بیشترین مقدار را با میانگین ۳ دلار به ازای هر کیلوگرم به خود اختصاص داده بود. بعد از محصولات باغی، محصولات دام، طیور و آبزیان با ۲ دلار بر کیلوگرم، محصولات صنایع غذایی با ۱/۸ دلار بر کیلوگرم، سایر محصولات کشاورزی با ۱/۷ دلار بر کیلوگرم و در نهایت محصولات زراعی با ۰/۵ دلار بر کیلوگرم قرار دارند. در ادامه با تغییرات گسترده در قیمت واحد صادراتی محصولات کشاورزی مواجه هستیم بطوریکه در سال ۱۴۰۰ قیمت واحد صادراتی محصولات باغی ۱، محصولات دام، طیور و آبزیان ۱/۱، محصولات صنایع غذایی ۰/۸، سایر محصولات کشاورزی ۰/۸ و محصولات زراعی ۰/۲ دلار بر کیلوگرم رسیده است.

بررسی محصولی صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که از نظر مقداری در زیربخش زراعی، در طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰ بطور متوسط سهم هندوانه و خربزه ۳۱/۱ درصد بوده و پس از هندوانه و خربزه، سیب زمینی تازه با سهم ۲۱/۶ درصد رتبه دوم و گوجه فرنگی تازه با ۱۹ درصد رتبه سوم را در اختیار دارد. با توجه به اینکه محصولات مذکور محصولاتی فسادپذیر بوده و در حجم بالا صادر شده‌اند می‌توان نتیجه گرفت که مقاصد صادراتی کشورهای همسایه هستند. از نظر ارزشی نیز، گوجه فرنگی در طی دوره مورد بررسی با سهم ۲۳/۷ درصد، رتبه اول، هندوانه و خربزه با سهم ۲۳/۱ درصد رتبه دوم و سیب زمینی تازه با سهم ۱۷/۲ درصد رتبه سوم را دارد.

در زیربخش باغبانی، از نظر مقداری بطور متوسط طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰، سیب درختی با کسب سهم ۴۰/۲ درصدی از صادرات محصولات باغی رتبه نخست را کسب کرده است. خرما با کسب رتبه ۱۸/۸ درصد و پسته نیز با سهم ۱۲/۲ درصدی رتبه دوم و سوم را کسب نموده‌اند. از نظر ارزشی، طی دوره مذکور متوسط سهم پسته از کل ارزش صادرات محصولات باغی، ۴۹/۶ درصد بوده که رتبه نخست را کسب نموده است. زعفران با سهم ۱۲ درصدی و خرما با سهم ۱۱ درصدی رتبه‌های دوم و سوم را دارند. با توجه به نرخ فسادپذیری کمتر محصولات باغی از جمله خشکبار نسبت به محصولات زراعی قابلیت صادرات به مقاصد دورتر وجود دارد.

در زیربخش محصولات دام، طیور و آبزیان، از نظر مقداری طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰، متوسط سهم شیر و فرآورده‌های آن ۷۹/۹ درصد بوده و ماهی سهم ۱۶/۱ درصدی و میگو ۴ درصدی از کل صادرات دام، طیور و آبزیان را کسب نموده‌اند. از منظر ارزش نیز شیر و فرآورده‌های آن در طی دوره مذکور، بطور متوسط سهم ۶۶/۲ درصدی، ماهی ۲۵ درصد و میگو ۸/۶ درصدی از ارزش

صادرات دام، طیور و آبزیان را به خود اختصاص داده‌اند. در زیربخش محصولات صنایع غذایی، طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰، بطور متوسط سهم آب معدنی و نوشابه از کل مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی ۳۸/۸ درصد بوده و شیرینی شکلات سهم ۱۳/۴ درصدی و رب گوجه فرنگی سهم ۱۲/۸ درصدی را بدست آورده‌اند. از منظر ارزش صادرات نیز رب گوجه فرنگی، با سهم ۱۳/۵ درصدی، انواع آبیوه و کمپوت با سهم ۱۱/۲ درصدی و بیسکویت و ویفر با سهم ۸/۴ درصدی رتبه اول تا سوم را بدست آورده‌اند. بررسی قاره‌ای مقاصد صادراتی نشان می‌دهد که سهم صادرات به کشورهای آسیایی در طی دو دهه اخیر افزایش یافته است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۰، کشورهای اروپایی سهم ۴۱ درصدی از صادرات محصولات کشاورزی ایران را داشته‌اند که به‌مرورزمان از این سهم کاسته شده و به ۱۹ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است و در مقابل سهم قاره آسیا از ۵۶ درصد سال ۱۳۸۰ به ۸۰ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است به عبارتی دروازه‌های صادراتی به اروپا برای ایران یکی پس از دیگری بسته شده است.

بررسی منطقه‌ای صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که صادرات محصولات کشاورزی به منطقه خاورمیانه در سال ۱۳۸۰ سهم بیشتری نسبت به کشورهای CIS^۱ و کشورهای همسایه داشته است به طوری که سهم خاورمیانه از کل صادرات کشاورزی در سال ۱۳۸۰ حدود ۲۵ درصد بوده است که این سهم در طول زمان به ۱۳ درصد در سال ۱۳۹۹ کاهش یافته است. سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی کشورهای CIS از کل صادرات کشاورزی کشور در طول زمان تقریباً یکنواخت بوده و از ۷ درصد سال ۱۳۸۰ به ۱۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است اما در مقابل سهم کشورهای همسایه از ارزش صادرات محصولات کشاورزی با رشد چشم‌گیری روبرو بوده است به طوری که از ۱۸ درصد سال ۱۳۸۰ به ۵۲ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است. به عبارتی ۵۲ درصد ارزش صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای همسایه صورت می‌پذیرد که به خوبی محدود شدن مقاصد صادرات محصولات کشاورزی کشور را نمایان می‌کند.

نکته قابل توجه محدود شدن صادرات محصولات کشاورزی به دو کشور عراق و افغانستان است به طوری که سهم عراق و افغانستان از ارزش صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای همسایه از ۲۹ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۷۷ درصد سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است. در کل صادرات محصولات کشاورزی نیز، ارزش صادرات محصولات کشاورزی به عراق و افغانستان از ۵ درصد سال ۱۳۸۰ به ۴۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است، به عبارتی حدود نیمی از ارزش صادرات محصولات کشاورزی کشور به دو کشور عراق و افغانستان اختصاص پیدا می‌کند.

^۱ کشورهای مستقل مشترک المنافع

بررسی مقاصد صادراتی به تفکیک هر کشور نشان می‌دهد که سهم عراق از کل صادرات کشاورزی از ۳ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۴۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است. عملاً نزدیک به نیمی از محصولات کشاورزی ایران به عراق صادر می‌شود. از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳، امارات دومین مقصد صادراتی محصولات کشاورزی بوده اما از سال ۱۳۹۳ به بعد افغانستان به دومین مقصد صادراتی محصولات کشاورزی تبدیل شده و امارات به رتبه سوم تنزل یافته است. عوامل مختلفی منجر به کاهش تنوع مقاصد صادراتی می‌شوند ولی نکته مهمی که وجود دارد، تلاش برای ایجاد تنوع در مقاصد صادراتی با تاکید بر صادرات محصولات متنوع است. بررسی آب مجازی محصولات عمده صادراتی نشان می‌دهد که طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸، صادرات پسته بالاترین آب مجازی در بین محصولات عمده صادراتی را به خود اختصاص داده است بطوریکه مقدار آب مجازی صادرات پسته از ۱۵۲۱ میلیون مترمکعب سال ۱۳۹۰ به ۱۲۰۷ میلیون مترمکعب در سال ۱۳۹۸ رسیده است و بطور متوسط طی ۹ سال اخیر، سالانه پسته ۱۳۸۲ میلیون مترمکعب آب مجازی از کشور خارج نموده است. بعد از محصول پسته، خرما با متوسط سالانه ۸۱۱ میلیون مترمکعب رتبه دوم صادرات آب مجازی طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸ را دارد. در طی دوره مذکور به طور متوسط سالانه، سبزیجات ۳۴۰، سیب ۳۳۰، گوجه فرنگی ۳۰۸، هندوانه و خربزه ۲۳۰، زعفران ۲۱۴، سیب زمینی ۱۷۳، قند و شکر ۱۱۷، حبوبات ۱۰۶، خیار تازه ۹۳، پیاز و موسیر ۵۹، انواع روغن ۴۷، مرکبات ۳۰، انگور خشک کرده ۲۰، کیوی تازه ۱۴، گندم ۱۴ و چای ۶ میلیون متر مکعب در سال صادرات آب مجازی داشته‌اند.

در مقابل، طی بررسی‌های صورت گرفته و محاسبات انجام شده، در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸، ذرت بیشترین واردات آب مجازی را به خود اختصاص داده است بطوریکه در سال ۱۳۹۰ ۵۴۵۳ میلیون مترمکعب آب مجازی از طریق ذرت وارد شده که این مقدار در سال ۱۳۹۸ به ۱۴۶۲۷ میلیون مترمکعب افزایش یافته است که بطور متوسط سالانه شاهد واردات ۱۰۳۲۵ میلیون مترمکعب از طریق ذرت بوده‌ایم. بعد از ذرت، محصول برنج با متوسط سالانه ۳۲۵۲ میلیون مترمکعب دومین محصول از منظر واردات آب مجازی است. بطور متوسط طی دوره مذکور، سالانه گندم با ۳۰۲۳، شکر ۲۶۹۸، جو ۲۴۴۷، حبوبات ۱۰۰۰، انواع میوه ۵۱۰، پنبه ۲۹۹ و چای با ۶۸ میلیون مترمکعب از جمله محصولات اساسی هستند که واردات آب مجازی داشته‌اند. جدول ۱۳، آب مجازی محصولات عمده وارداتی را طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

طبق بررسی‌های صورت گرفته برای ارزش هر واحد آب مجازی صادراتی، مشخص شد که طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸، کیوی تازه با متوسط سالانه ۴/۴ دلار بر مترمکعب بیشترین ارزش صادراتی به ازای هر مترمکعب آب را به خود اختصاص داده است. بعد از کیوی، زعفران با ۱/۱، پیاز و موسیر ۱/۰۴، خیار تازه ۰/۹۳، مرکبات ۰/۹، سیب زمینی ۰/۷۸، انگور خشک کرده ۰/۷۷، سیب ۰/۷۵، پسته ۰/۶۹، هندوانه و خربزه ۰/۶، گوجه فرنگی ۰/۴۸ و خرما با ۰/۳۴ دلار بر مترمکعب ارزش‌آوری به ازای صادرات

آب داشته‌اند. جدول ۱۴، ارزش هر واحد آب مجازی صادراتی را به ازای دلار بر مترمکعب را طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

چالش‌های تجارت محصولات کشاورزی:

- عدم ثبات در تصمیم‌گیری سیاست‌گذار
- تحریم‌ها و چالش انتقال ارز به ایران
- استفاده سیاست‌گذار از صادرات برای کنترل بازارهای داخلی
- عدم تکمیل زنجیره تأمین و ارزش محصولات صادراتی در ایران
- عدم تلاش برای برندسازی، لزوم حمایت از آن و لزوم اجتناب از رقابت کاذب تولیدکنندگان و صادرکنندگان داخلی
- عدم ارائه برنامه مشخص و مستمر جهت حمایت از صادرات
- محدود بودن مقاصد صادراتی و عدم تنوع بازارهای صادراتی
- عدم سیاست‌گذاری برای توسعه مذاکرات تجاری
- عدم ثبات و استمرار صادرات در کشورهای مانند عراق و وابستگی شدید تجارت به سیاست در ایران
- عدم انطباق تولیدات با ذائقه جهانی (عدم صادرات محوری تولید)
- لزوم تهیه بانک‌های اطلاعاتی دقیق‌تر تولید و تجارت، برای محصولات اصلی صادراتی
- عدم استفاده مناسب از ظرفیت شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی
- عدم رعایت استاندارد (سلامت و باقیمانده سموم و ...) کالاهای صادراتی
- شفاف نبودن سیاست‌های (تبصره ۸ لایحه بودجه ۱۴۰۱) آب مجازی محصولات تولیدی (در مناطق و تکنولوژی‌های

متفاوت تولید)

- صادرات عمدتاً بصورت خام و اولیه
- کمبود تجهیزات خاص صادراتی مثل کامیون‌های سردخانه‌دار، تجهیزات بسته‌بندی و ...
- کمبود ترمینال‌های صادراتی
- نبود پنجره واحد در انجام سریع امور صادراتی و گمرکی
- تاثیر تغییر نرخ ارز بر مزیت صادرات محصولات صادراتی (از دست دادن مزیت تجاری)

پیشنهاد‌های کاربردی:

- ارائه برنامه مشخص میان‌مدت و اجرایی جهت حمایت از صادرات از طرف نهادهای مرتبط با صادرات محصولات کشاورزی

- رایزنی بین‌المللی جهت ایجاد تنوع در مقاصد و بازارهای صادراتی
- ثبات تصمیم‌گیری از سوی سیاست‌گذار و اعلام برنامه و سیاست‌های مشخص حداقل یکساله جهت برنامه‌ریزی

صادرکنندگان

- رصد و توجه مستمر به ترجیحات بازارهای هدف و رفتار رقبا در بازار هدف
- توسعه پروتکل‌های تجاری با کشورهای دارای بازارهای صادراتی همسایه و غیر همسایه (بویژه هند و چین) در راستای کاهش نرخ تعرفه
- حمایت از سرمایه‌گذاری در صنعت بسته‌بندی محصولات صادراتی و برندسازی آن
- هماهنگی انجمن‌ها، تشکل‌ها و اتحادیه صادرکنندگان محصولات صادراتی
- ثبات و استمرار صادرات و استفاده از سیاست‌های جایگزین برای کنترل بازارهای داخلی
- تکمیل زنجیره تأمین و ارزش محصولات صادراتی در جهت تأمین بازارهای صادراتی (واریت‌های صادراتی، استانداردها، بسته‌بندی‌های صادراتی و ...)
- گسترش بیشتر کشورهای مقصد صادرات بمنظور متنوع‌سازی مقاصد صادراتی
- توجه به تأمین امنیت صادرات در کشورهای مانند عراق و افغانستان و کاهش وابستگی شدید تجارت به سیاست این دو کشور در قبال ایران
- انطباق تولیدات با ذائقه مصرف‌کنندگان کشورهای مقصد صادرات (برنامه‌ریزی برای تولیدات داخلی صادرات محور)
- استفاده مناسب از ظرفیت شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی و مداخله بیشتر بخش خصوصی در تصمیمات سیاست‌گذار

فهرست مطالب

۱- مقدمه	۱
۲- صادرات محصولات غیرنفتی و کشاورزی	۱
۳- قیمت واحد صادراتی	۳
۴- صادرات زیر بخش‌های کشاورزی	۵
۵- قیمت صادراتی زیر بخش‌های کشاورزی	۸
۶- قیمت جهانی محصولات صادراتی کشاورزی	۱۰
۷- بررسی محصولی صادرات کشاورزی	۱۳
۸- قیمت صادراتی محصولات منتخب کشاورزی	۲۴
۹- بررسی مقاصد صادراتی محصولات کشاورزی	۲۶
۱۰- صادرات و واردات آب مجازی محصولات کشاورزی	۳۴
۱۱- چالش‌های تجارت محصولات کشاورزی	۳۸
۱۲- پیشنهادهای کاربردی	۳۹
۱۳- منابع	۴۰

فهرست جدول‌ها

جدول ۱- مقدار، ارزش و سهم صادرات محصولات زیر بخش‌های کشاورزی (هزار تن-میلیون دلار-درصد)	۱۲
جدول ۲- مقدار صادرات محصولات زراعی-هزار تن	۱۶
جدول ۳- مقدار صادرات محصولات باغی-هزار تن	۱۷
جدول ۴- مقدار صادرات دام، طیور و آبزیان-هزار تن	۱۸
جدول ۵- مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی-هزار تن	۱۹
جدول ۶- ارزش صادرات محصولات زراعی-میلیون دلار	۲۰
جدول ۷- ارزش صادرات محصولات باغی-میلیون دلار	۲۱
جدول ۸- ارزش صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان-میلیون دلار	۲۲
جدول ۹- ارزش صادرات محصولات صنایع غذایی-میلیون دلار	۲۳
جدول ۱۰- قیمت واحد صادراتی محصولات منتخب- دلار بر کیلوگرم	۲۵
جدول ۱۱- ده کشور اول مقصد صادراتی محصولات کشاورزی کشور-هزار دلار	۳۱
جدول ۱۲- آب مجازی محصولات عمده صادراتی (میلیون متر مکعب)	۳۵
جدول ۱۳- آب مجازی محصولات عمده وارداتی (میلیون متر مکعب)	۳۶
جدول ۱۴- ارزش هر واحد آب مجازی صادراتی (دلار بر مترمکعب)	۳۷

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱- ارزش و مقدار صادرات کل محصولات غیرنفتی و محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۲
- شکل ۲- سهم ارزش و مقدار محصولات کشاورزی و صنایع غذایی از صادرات کل محصولات غیرنفتی-درصد ۳
- شکل ۳- قیمت واحد صادرات کل محصولات غیرنفتی و محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۴
- شکل ۴- قیمت واحد صادرات محصولات کشاورزی ایران و کشورهای منتخب ۵
- شکل ۵- سهم مقداری زیر بخش‌های کشاورزی از کل صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۷
- شکل ۶- سهم ارزشی زیر بخش‌های کشاورزی از کل صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۸
- شکل ۷- متوسط سهم ارزشی و مقداری زیر بخش‌های کشاورزی از کل صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۸
- شکل ۸- قیمت واحد صادراتی محصولات زیر بخش‌های کشاورزی-دلار بر کیلوگرم ۹
- شکل ۹- شاخص قیمت واحد صادراتی محصولات کشاورزی جهان و ایران (قیمت ثابت ۲۰۱۴-۲۰۱۶) ۱۱
- شکل ۱۰- متوسط سهم مقداری و ارزشی محصولات مختلف از صادرات زیر بخش‌های محصولات کشاورزی ۱۵
- شکل ۱۱- ارزش صادرات محصولات کشاورزی به تفکیک قاره‌ها ۲۷
- شکل ۱۲- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به قاره‌ها از کل صادرات کشاورزی ۲۷
- شکل ۱۳- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی قاره‌ها از کل صادرات غیرنفتی ۲۸
- شکل ۱۴- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به مناطق مختلف از کل صادرات کشاورزی کشور ۲۹
- شکل ۱۵- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به عراق و افغانستان ۲۹

۱- مقدمه

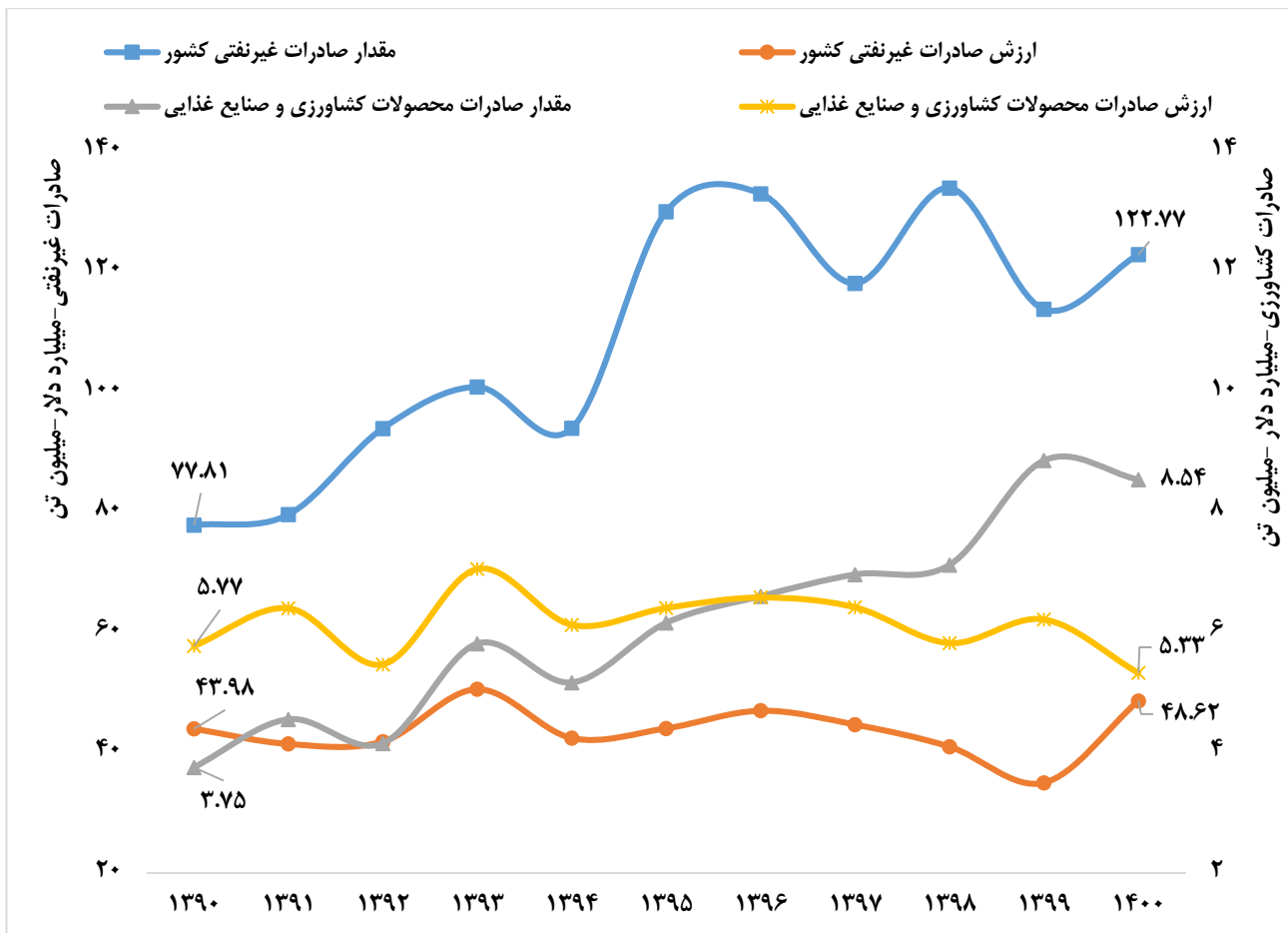
بخش کشاورزی نقش مهمی در صادرات غیر نفتی و ارزآوری برای کشور دارد؛ اما در سال‌های اخیر روند ارزآوری توسط بخش کشاورزی با چالش‌ها و مشکلات متعددی همراه بوده است که بیم‌ها و امیدهایی را به همراه دارد. بررسی روند صادرات و تجزیه و تحلیل آن، منجر به بررسی مسئله و ارائه راهکارهای مرتبط خواهد شد. بدین منظور در این نوشتار تلاش بر آن است تا با بررسی یک دهه صادرات محصولات کشاورزی، نقاط کلیدی موضوع شناسایی و عوامل اثرگذار بررسی و شیوه حل نیز ارائه گردد. بررسی روند تحولات گذشته یکی از روش‌های متداول برای شناسایی مشکلات و چالش‌های موجود و ارائه راهکارهای حل مساله است. بدین منظور در این نوشتار تلاش بر آن است تا با بررسی یک دهه صادرات محصولات کشاورزی، نقاط چالش‌های کلیدی موضوع شناسایی و بررسی شود و شیوه حل نیز ارائه گردد.

۲- صادرات محصولات غیرنفتی و کشاورزی

صادرات محصولات غیرنفتی کشور، روند متفاوتی در مقدار و ارزش دارد بطوریکه مقدار صادرات محصولات غیرنفتی از ۷۷/۸ میلیون تن سال ۱۳۹۰ به ۹۳/۹ میلیون تن سال ۱۳۹۴ افزایش یافته اما در سال ۱۳۹۵ با جهش قابل توجهی به مقدار ۱۲۹/۹ میلیون تن رسیده است که ناشی از تحولات سیاسی و توافقات ناشی از آن است. در ادامه بنا به همان دلیل و عدم موفقیت در ادامه توافقات سیاسی، صادرات محصولات غیرنفتی روندی نوسانی و رو به کاهشی را تجربه نموده است به طوری که مقدار صادرات در سال ۱۴۰۰ به ۱۲۲/۸ میلیون تن رسیده است. نرخ رشد سالانه مقدار صادرات محصولات غیرنفتی از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰، حدود ۴/۷ درصد است. بررسی ارزش صادرات محصولات غیرنفتی نشان می‌دهد که آن توفیقی که در افزایش مقداری صادرات محصولات وجود داشته در ارزآوری صادرات وجود نداشته است بطوریکه ارزش صادرات محصولات غیرنفتی از ۴۴ میلیارد دلار سال ۱۳۹۰ به ۴۸/۶ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۰ رسیده که نرخ رشد سالانه یک درصدی را تجربه نموده است. مقایسه نرخ رشد سالانه مقداری (۴/۷ درصد) و ارزشی (یک درصد) نشان از افول ارزش واحد صادراتی محصولات غیرنفتی دارد.

این موضوع در صادرات بخش کشاورزی نیز مشهود بوده و وضعیت صادرات بخش کشاورزی از صادرات سایر محصولات بدتر است بطوریکه مقدار صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی از ۳/۷ میلیون تن سال ۱۳۹۰ به ۸/۵ میلیون تن سال ۱۴۰۰، افزایش یافته درحالی‌که ارزش صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی از ۵/۸ میلیارد دلار سال ۱۳۹۰ به ۵/۳ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۰ رسیده است. مقایسه نرخ رشد سالانه مقدار و ارزش صادرات نیز مبین کاهش ارزش واحد محصولات صادراتی بخش کشاورزی است بطوریکه نرخ رشد سالانه مقدار صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی ۸/۶ درصد در کنار نرخ رشد

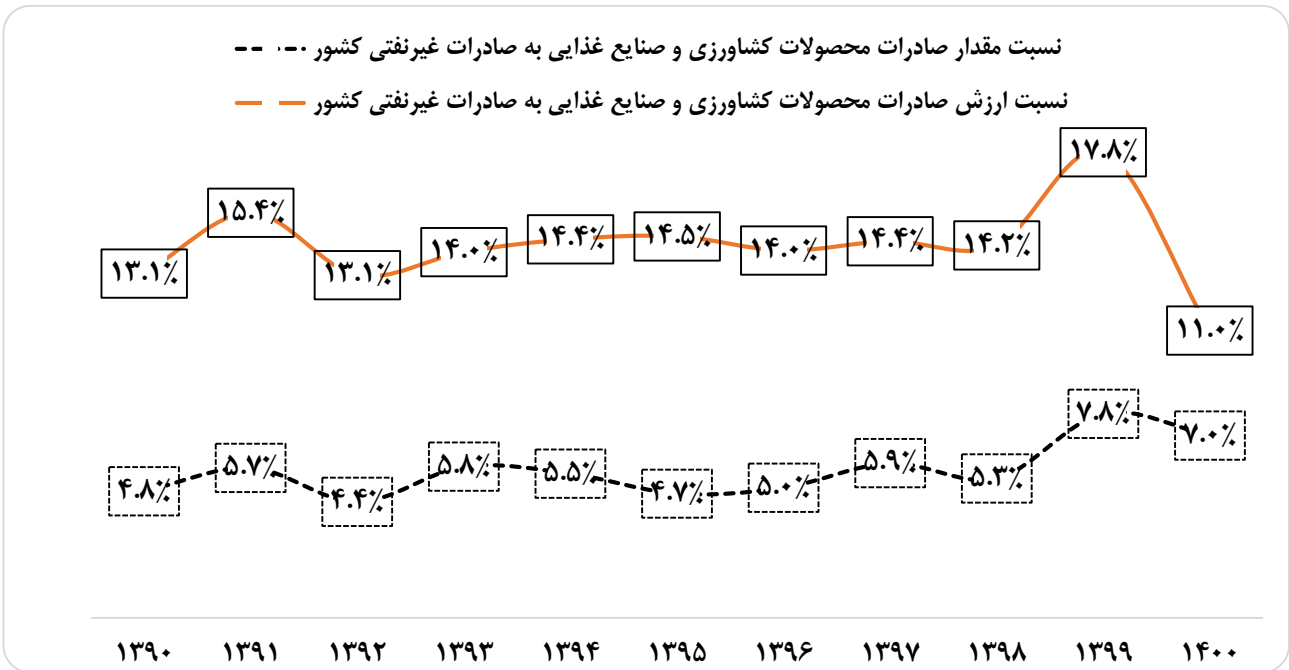
سالانه منفی ۰/۸ درصد ارزش صادرات است. این موضوع در بحث قیمت واحد صادراتی بیشتر نمایان است. شکل ۱، ارزش و مقدار صادرات کل محصولات غیرنفتی و محصولات کشاورزی و صنایع غذایی را نشان می‌دهد.

شکل ۱- ارزش و مقدار صادرات کل محصولات غیرنفتی و محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (منبع: اطلاعات گمرک

ایران، ۱۴۰۰)

برای درک میزان اهمیت ارزآوری بخش کشاورزی برای کشور، در ادامه سهم بخش کشاورزی از صادرات غیرنفتی بررسی می‌شود. نتایج مقایسه نشان می‌دهد در یک دهه گذشته به‌طور متوسط بخش کشاورزی سهم ۱۴/۲ درصدی از ارزش صادرات محصولات غیرنفتی را بر عهده داشته است. سهم بخش کشاورزی از ارزش صادرات غیرنفتی در سال ۱۳۹۰، حدود ۱۳/۱ درصد بوده که در سال ۱۳۹۱ با رشد مواجه شده و عدد ۱۵/۴ درصد رسیده و سپس با روند ثابتی حدود ۱۴ درصد را حفظ نموده است. در ادامه در سال ۱۳۹۹ به عدد ۱۷/۸ درصد رسیده و سپس با افت مواجه شده و به عدد ۱۱ درصد رسیده است. سهم مقداری بخش کشاورزی از مقادیر صادرات غیرنفتی طی سال‌های بررسی به‌طور متوسط ۵/۶ درصد بوده است. شکل ۲، سهم ارزش و مقدار محصولات کشاورزی و صنایع غذایی از صادرات کل محصولات غیرنفتی را نشان می‌دهد.

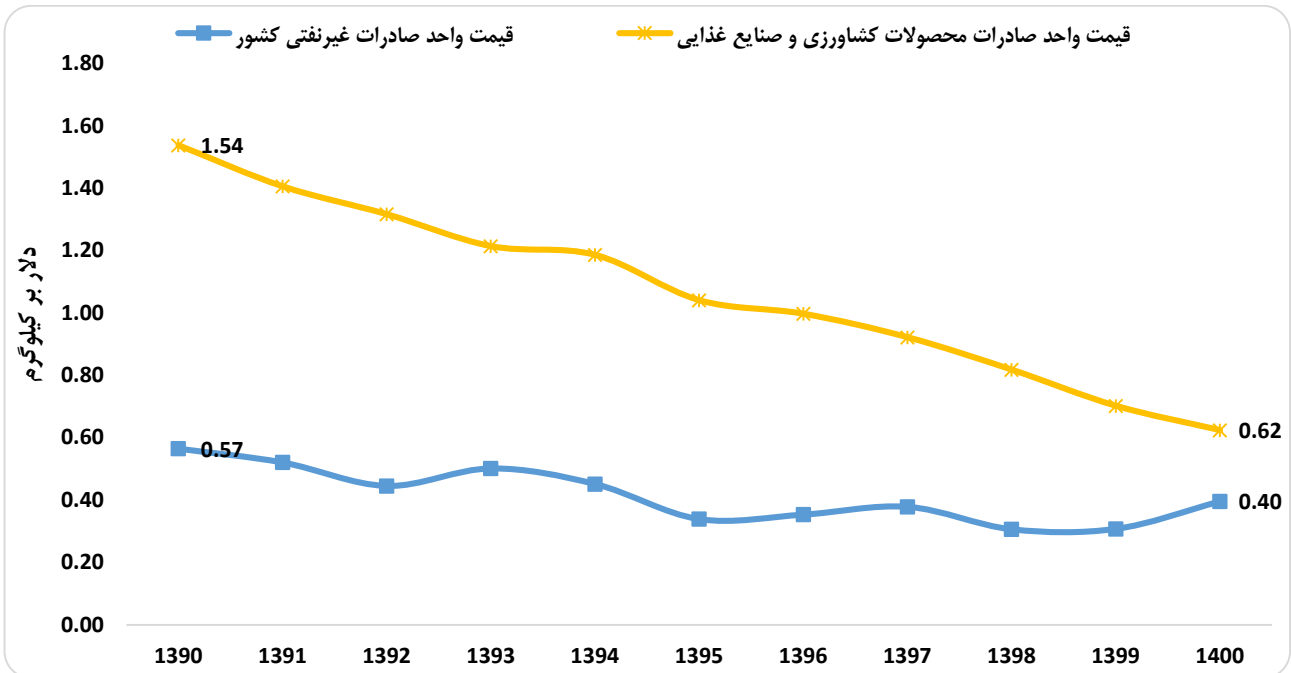

شکل ۲- سهم ارزش و مقدار محصولات کشاورزی و صنایع غذایی از صادرات کل محصولات غیرنفتی-درصد (منبع:

اطلاعات گمرک ایران، ۱۴۰۰)

۳- قیمت واحد صادراتی

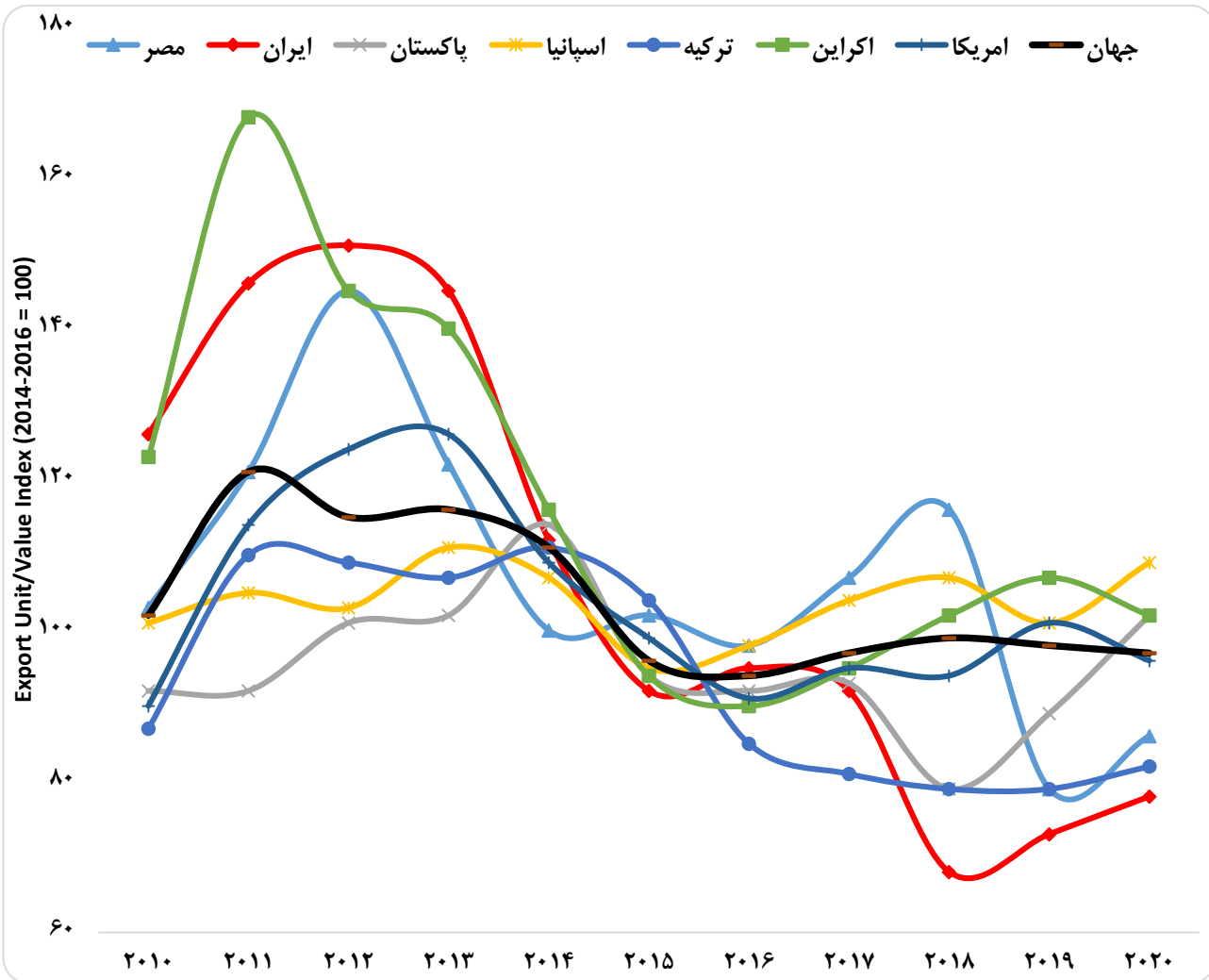
مقایسه قیمت واحد صادراتی محصولات غیرنفتی و بخش کشاورزی نمایانگر ارزش نسبی کمتر هر واحد محصول کشاورزی نسبت به محصولات غیر نفتی است به عبارتی، کشور مبادرت به صادرات محصولاتی با ارزش واحد اندک نموده و در قبال آن ارزش کمتری نیز به کشور وارد شده است. قیمت واحد صادراتی محصولات غیرنفتی از ۱/۵۴ دلار به ازای هر کیلو در سال ۱۳۹۰ به ۰/۶۲ در سال ۱۴۰۰ رسیده است (نرخ افت سالانه ۳/۵ درصد) که نشان از توسعه صادرات محصولات خام و با ارزش افزوده اندک و محصولات ارزان تر دارد. بررسی قیمت واحد صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی که نشان از فاجعه دارد، بطوریکه سالانه ۸/۶ درصد از ارزش واحد صادرات محصولات کشاورزی کاسته شده است، در سال ۱۳۹۰ هر واحد محصول کشاورزی و صنایع غذایی به ارزش ۱/۵۴ دلار بر کیلوگرم صادر می شده که این عدد در سال ۱۴۰۰ به ۰/۶۲ دلار بر کیلوگرم تنزل پیدا کرده است. به عبارتی منابع ارزشمند داخلی (آب و خاک و ...) با قیمت های رو به افول به فروش رسیده اند. شکل ۳، مقایسه قیمت واحد صادرات کل محصولات غیرنفتی و محصولات کشاورزی و صنایع غذایی را نشان می دهد.

شکل ۳- قیمت واحد صادرات کل محصولات غیرنفتی و محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (منبع: اطلاعات گمرک ایران،

۱۴۰۰)

در نگاه اول شاید چنین به نظر برسد که کاهش ارزش صادرات محصولات کشاورزی ناشی از عوامل بین‌المللی و افت قیمت‌های جهانی است، برای بررسی این موضوع از شاخص قیمت واحد صادراتی (به قیمت ثابت ۲۰۱۴-۲۰۱۶) ارائه شده توسط سازمان خواروبار جهانی (FAO) استفاده شده است. بررسی شاخص قیمت واحد صادراتی محصولات کشاورزی چند کشور همسایه و توسعه‌یافته در صادرات محصولات کشاورزی حقایق جالبی را نمایان می‌کند بطوریکه ایران، در سال‌های ۲۰۱۸ الی ۲۰۲۰، کمترین مقدار شاخص قیمت واحد صادراتی را بین کشورهای منتخب کسب کرده است. وضعیت ترکیه و پاکستان به مراتب از کشور ما بهتر است. شکل ۴، شاخص قیمت محصولات صادراتی کشاورزی ایران و کشورهای منتخب را نشان می‌دهد.

شکل ۴- قیمت واحد صادرات محصولات کشاورزی ایران و کشورهای منتخب (منبع: faostat, 2022)

۴- صادرات زیر بخش‌های کشاورزی

برای درک بهتر وضعیت صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی، به بررسی زیر بخش‌ها پرداخته می‌شود. بدین منظور صادرات محصولات کشاورزی به پنج زیر بخش محصولات زراعی، باغی، دام و طیور و آبزیان، صنایع غذایی و سایر محصولات کشاورزی (محصولاتی که در چهار دسته‌بندی فوق قرار نگرفت مثل بذر و امحاء و احشاء و شکمبه و روده ...) تقسیم شد. نتایج بررسی نشان می‌دهد که از نظر مقداری زیر بخش زراعت بیشترین مقدار صادرات را به خود اختصاص داده است. مقدار صادرات محصولات زراعی از ۱/۴ میلیون سال ۱۳۹۰، به ۳/۶ میلیون تن در سال ۱۴۰۰ رسیده است که با نرخ رشد سالانه ۹/۸ درصدی مواجه بوده است. از بعد ارزش صادرات نیز بخش زراعت با رشد سالانه ۱/۷ درصدی از ۷۰۳ میلیون دلار سال ۱۳۹۰ به ۸۳۶ میلیون دلار سال ۱۴۰۰ رسیده است. سهم مقداری بخش زراعت از کل صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی با روند

صعودی همراه بوده و از ۳۷ درصد سال ۱۳۹۰ به ۴۲ درصد سال ۱۴۰۰ رسیده است سهم ارزشی صادرات محصولات زراعی از کل صادرات بخش کشاورزی نیز از ۱۲ درصد سال ۱۳۹۰ به ۱۶ درصد سال ۱۴۰۰ رسیده است.

زیر بخش باغی روند متفاوتی با زیر بخش زراعت داشته است. مقدار صادرات محصولات باغی از ۷۶۸ هزار تن سال ۱۳۹۰ به ۲۰۱۲ هزار تن افزایش یافته است که با نرخ رشد سالانه شگفت‌انگیز ۱۰ درصدی مواجه بوده است اما نرخ رشد سالانه ارزش صادرات محصولات باغی نرخ رشد منفی یک درصدی را تجربه کرده و ارزش صادرات محصولات باغی از ۲/۳ میلیارد دلار سال ۱۳۹۰ به دو میلیارد دلار در سال ۱۴۰۰ تنزل پیدا نموده است. سهم مقداری صادرات محصولات باغی از کل صادرات بخش کشاورزی از ۲۰ درصد سال ۱۳۹۰ به ۲۴ درصد سال ۱۴۰۰ افزایش یافته اما سهم ارزش صادرات محصولات باغی از ۳۹ درصد سال ۱۳۹۰ به ۳۸ درصد سال ۱۴۰۰ رسیده است.

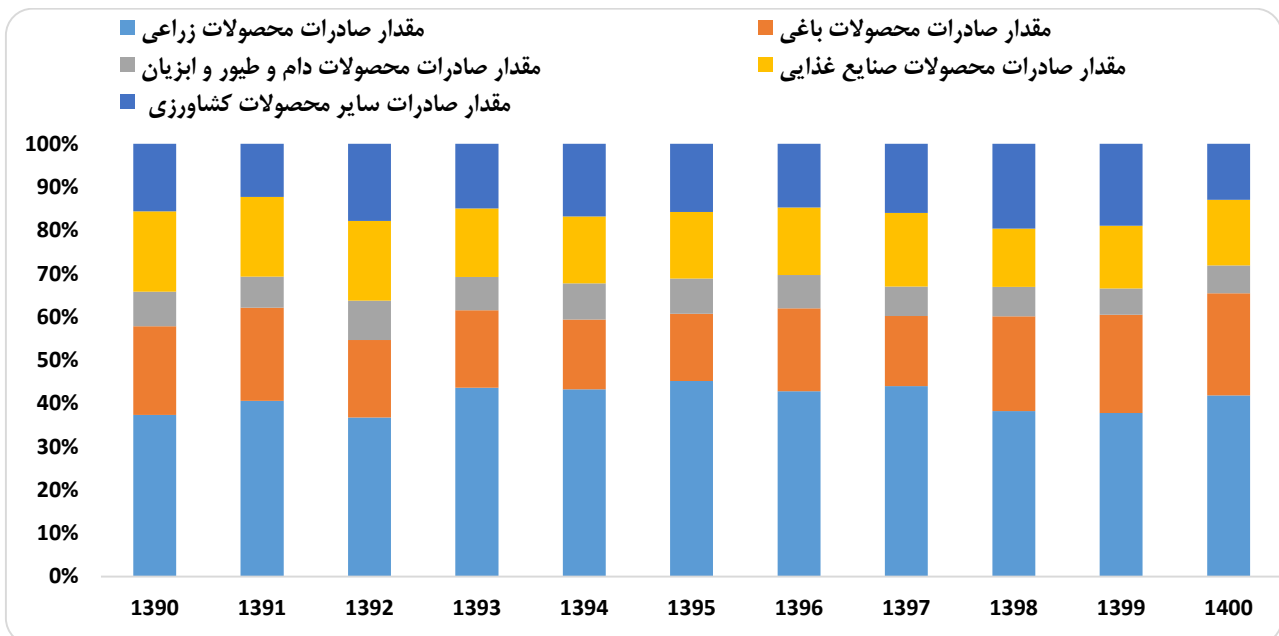
زیر بخش دام، طیور و آبزیان تغییرات شدید قابل توجهی در صادرات نداشته و مقدار صادرات آن از ۳۰۱ هزار تن سال ۱۳۹۰ با نرخ رشد سالانه ۶/۲ درصد به ۵۵۱ هزار تن در سال ۱۴۰۰ رسیده است. ارزش صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان با نرخ رشد سالانه ۰/۲ درصدی از ۶۰۱ میلیون دلار سال ۱۳۹۰ به ۶۱۱ میلیون دلار سال ۱۴۰۰ رسیده است. سهم مقداری محصولات دام، طیور و آبزیان از کل صادرات بخش کشاورزی از ۸ درصد سال ۱۳۹۰ به ۶ درصد سال ۱۴۰۰ کاهش یافته و در مقابل سهم ارزشی محصولات دام، طیور و آبزیان از کل صادرات بخش کشاورزی از ۱۰ درصد سال ۱۳۹۰ به ۱۱ درصد سال ۱۴۰۰ رسیده است.

مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی از ۶۹۷ هزار تن سال ۱۳۹۰ به ۱۲۹۳ هزار تن سال ۱۴۰۰ رسیده است که نرخ رشد سالانه ۶/۴ درصدی را تجربه نموده است. ارزش صادرات با نرخ رشد سالانه منفی دو درصدی از ۱۲۲۳ میلیون دلار سال ۱۳۹۰ به ۱۰۰۱ میلیون دلار سال ۱۴۰۰ رسیده است. سهم مقداری و ارزشی محصولات صنایع غذایی از کل صادرات بخش کشاورزی به ترتیب از ۱۹ و ۲۱ درصد سال ۱۳۹۰ به ۱۵ و ۱۹ درصد سال ۱۴۰۰ رسیده است که هر دو سهم نزولی بوده است. به عبارتی در صادرات محصولاتی که فرآوری داشته است ناموفق عمل شده است.

مقدار صادرات سایر محصولات کشاورزی از ۵۸۵ هزار تن سال ۱۳۹۰ به ۱۱۰۵ هزار تن سال ۱۴۰۰ رسیده و ارزش آن نیز از ۹۷۷ میلیون دلار سال ۱۳۹۰ به ۸۳۲ میلیون دلار سال ۱۴۰۰ رسیده است. سهم مقداری و ارزش صادرات سایر محصولات کشاورزی از کل صادرات بخش کشاورزی به ترتیب از ۱۶ و ۱۷ درصد سال ۱۳۹۰ به ۱۳ و ۱۶ درصد سال ۱۴۰۰ رسیده است. جدول ۱، شکل ۵ و شکل ۶ نشان دهنده وضعیت زیر بخش‌های کشاورزی در تجارت محصولات کشاورزی کشور است.

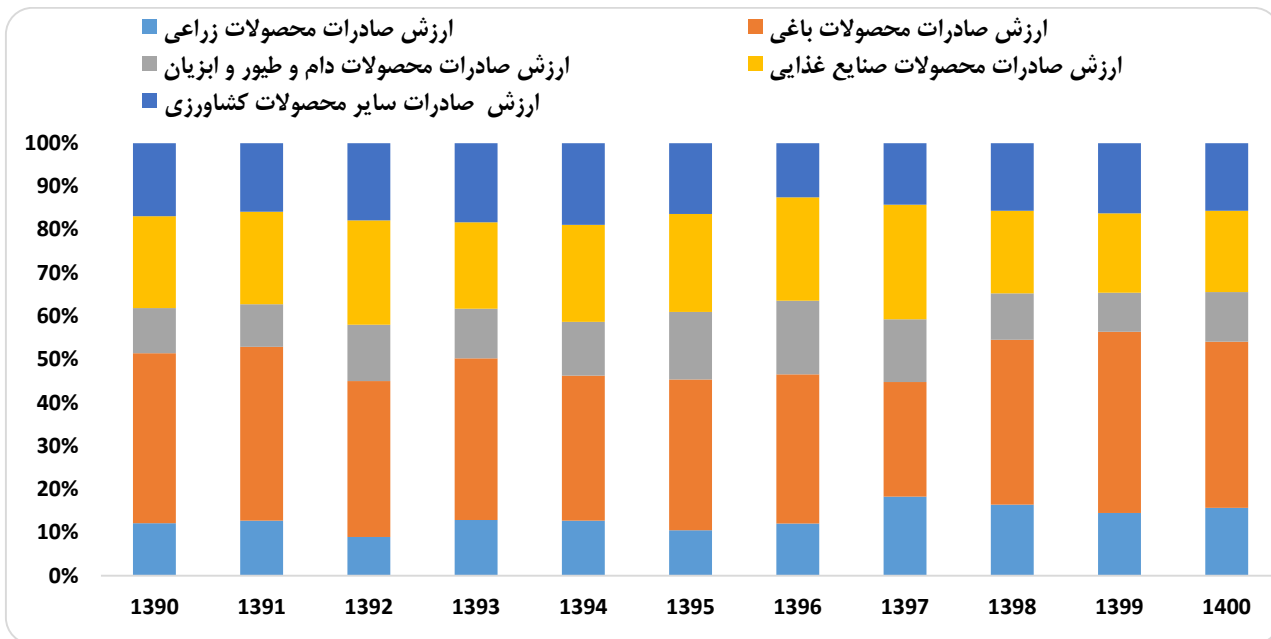

طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰، به طور متوسط محصولات زراعی سهم ۴۱/۱ درصدی از کل مقدار صادرات و سهم ۱۳/۴ درصدی از کل ارزش صادرات بخش کشاورزی را به خود اختصاص داده است. همچنین محصولات باغی سهم ۱۹/۴ درصدی از کل مقدار و سهم ۳۶/۴ درصدی از کل ارزش صادرات، محصولات دام و طیور و آبزیان سهم ۷/۵ درصدی از مقدار و سهم ۱۲/۳ درصدی از ارزش صادرات، محصولات صنایع غذایی سهم ۱۶/۲ درصدی از مقدار و سهم ۲۱/۷ درصدی از ارزش و نیز سایر محصولات کشاورزی سهم ۱۵/۹ درصدی از مقدار و سهم ۱۶/۲ درصدی از ارزش کل صادرات محصولات بخش کشاورزی را به خود اختصاص داده‌اند. محصولات زراعی سهم بالایی از نظر مقداری به خود اختصاص داده‌اند در مقابل محصولات باغی بیشترین سهم از منظر ارزش را دارند. شکل ۷، متوسط سهم ارزشی و مقداری زیر بخش‌های کشاورزی از کل صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰ را نشان می‌دهد.

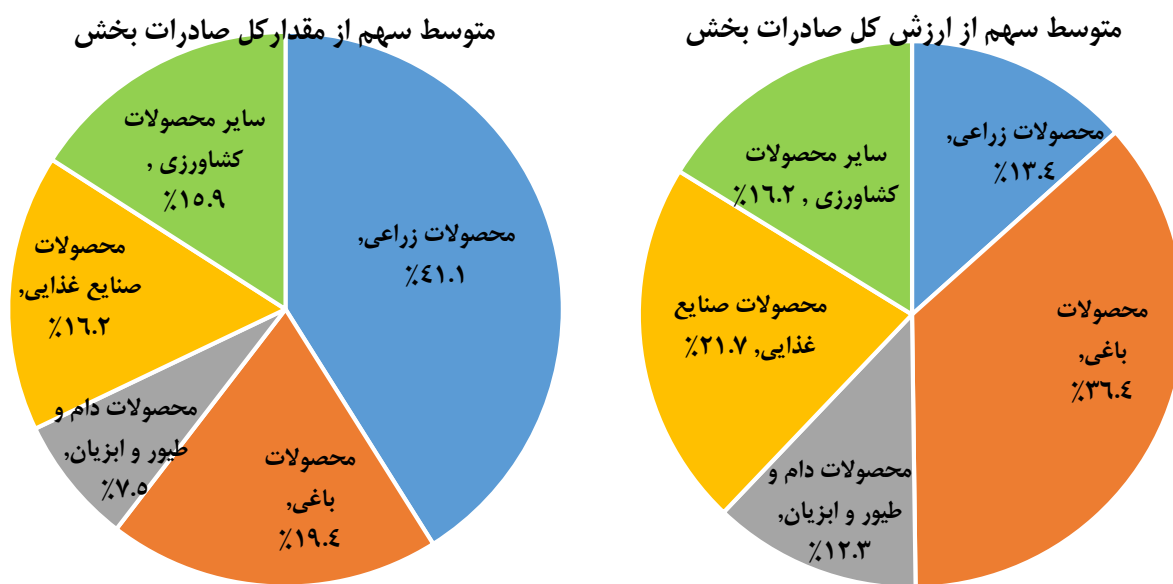

شکل ۵- سهم مقداری زیر بخش‌های کشاورزی از کل صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (منبع: محاسبات

تحقیق)

شکل ۶- سهم ارزشی زیر بخش‌های کشاورزی از کل صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی (منبع: محاسبات تحقیق)

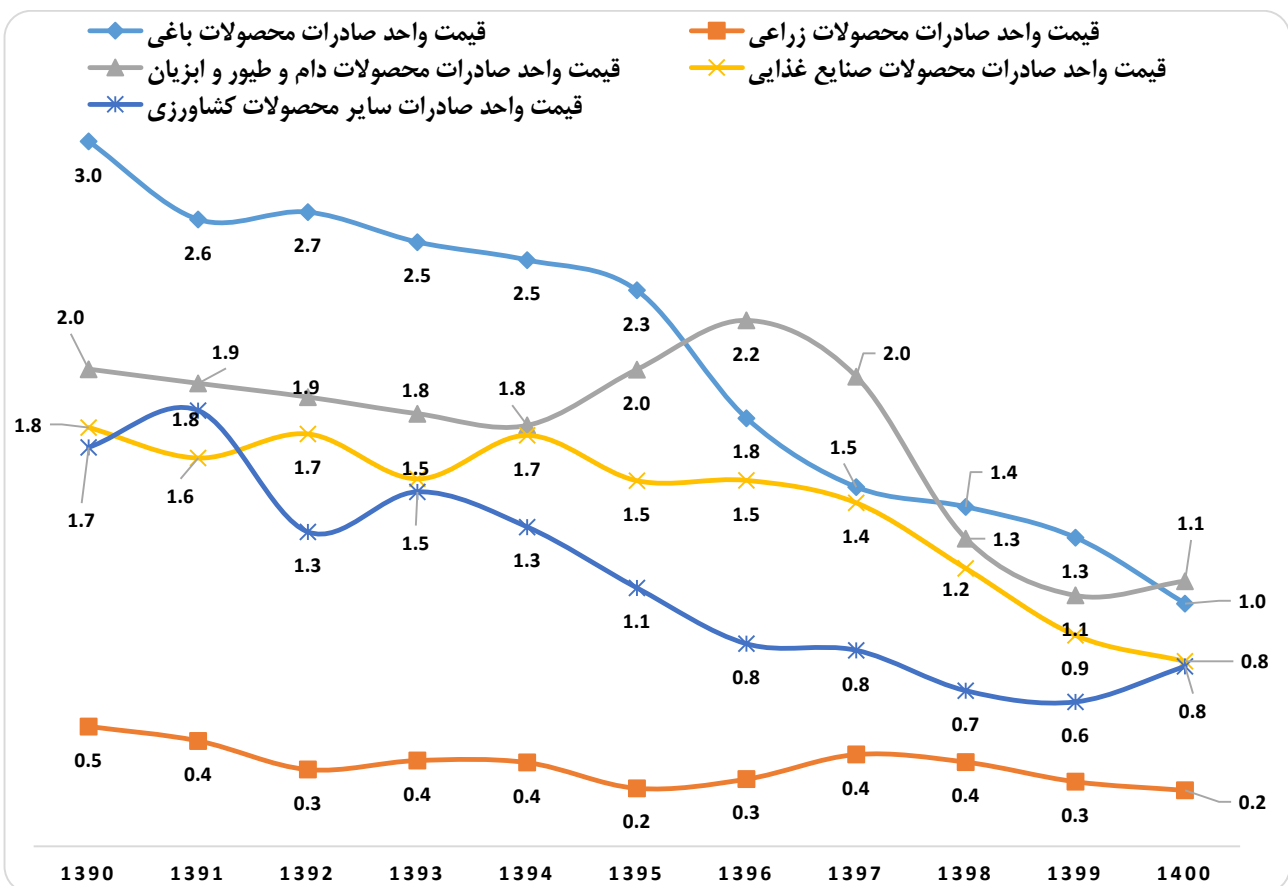

شکل ۷- متوسط سهم ارزشی و مقداری زیر بخش‌های کشاورزی از کل صادرات محصولات کشاورزی و صنایع غذایی طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰ (منبع: محاسبات تحقیق)

۵- قیمت صادراتی زیر بخش‌های کشاورزی

یکی از موضوعات بسیار مهم، قیمت واحد صادراتی برای زیر بخش‌های کشاورزی است. در سال ۱۳۹۰، قیمت واحد محصولات باغی بیشترین مقدار را با ۳ دلار به ازای هر کیلوگرم به خود اختصاص داده بود. بعد از محصولات باغی، محصولات دام، طیور و

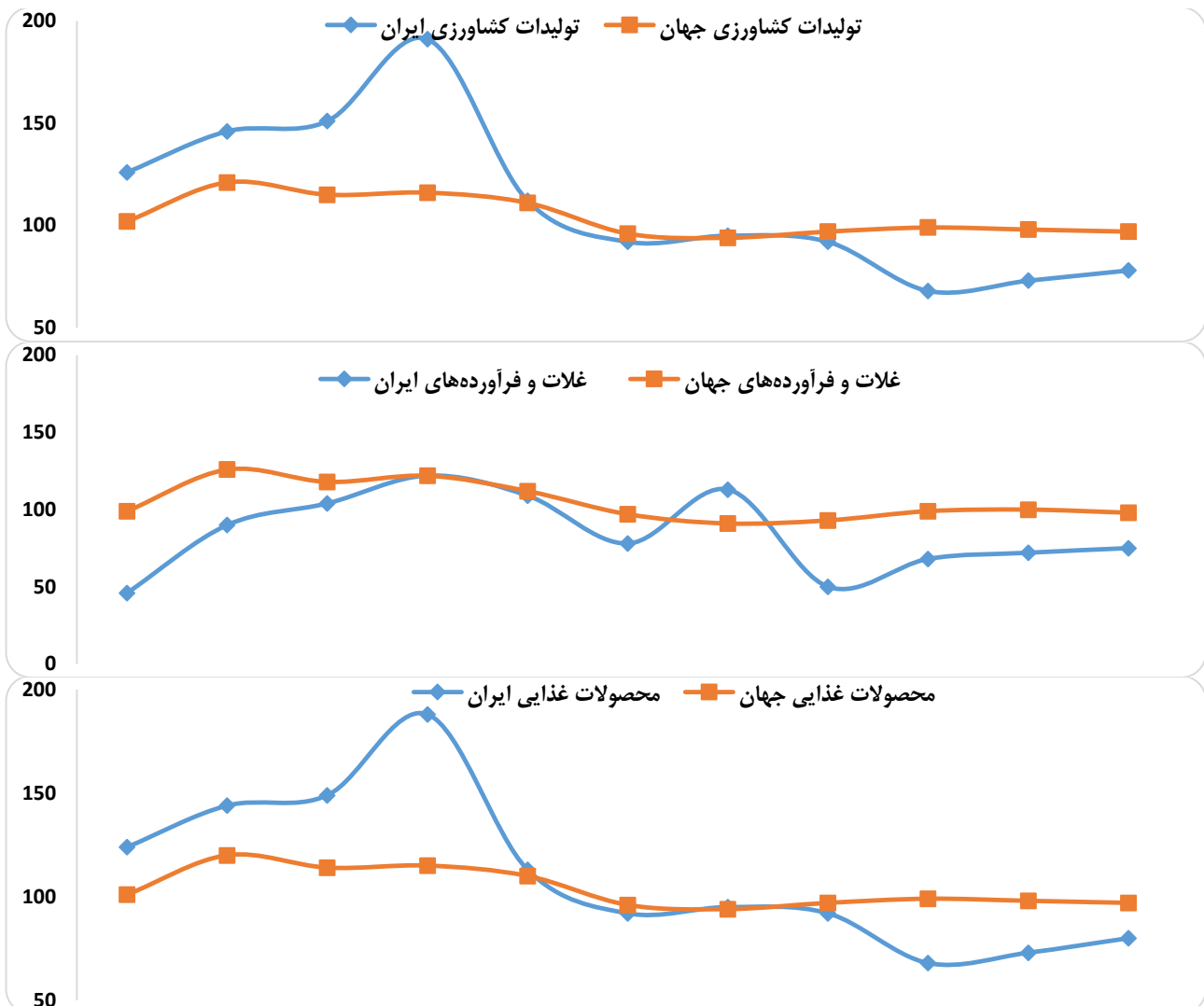
آبزیان با ۲ دلار بر کیلوگرم، محصولات صنایع غذایی با ۱/۸ دلار بر کیلوگرم، سایر محصولات کشاورزی با ۱/۷ دلار بر کیلوگرم و در نهایت محصولات زراعی با ۰/۵ دلار بر کیلوگرم قرار دارند. در ادامه با تغییرات گسترده در قیمت واحد صادراتی محصولات کشاورزی مواجه هستیم بطوریکه در سال ۱۴۰۰ قیمت واحد صادراتی محصولات باغی ۱، محصولات دام، طیور و آبزیان ۱/۱، محصولات صنایع غذایی ۰/۸، سایر محصولات کشاورزی ۰/۸ و محصولات زراعی ۰/۲ دلار بر کیلوگرم رسیده است. بررسی نرخ رشد سالانه قیمت واحد صادراتی نشان می‌دهد که بیشترین افت قیمت به ازای هر کیلوگرم مختص به محصولات باغی با ۱۰/۱ درصد است. بعد از محصولات باغی، محصولات صنایع غذایی ۷/۸ درصد، سایر محصولات کشاورزی ۷/۷ درصد، محصولات زراعی ۷/۳ درصد و محصولات دام، طیور و آبزیان ۵/۷ درصد افت سالانه قیمت واحد صادراتی داشته‌اند. به عبارتی، با گذشت زمان، با افت ارزآوری به ازای هر واحد مواجه بوده‌ایم و محصولات کشاورزی را با منابع ارزشمند تولید نموده و با قیمت رو به افولی بفروش رسانیده‌ایم. شکل ۸، قیمت واحد صادراتی محصولات زیر بخش‌های کشاورزی را نشان می‌دهد.

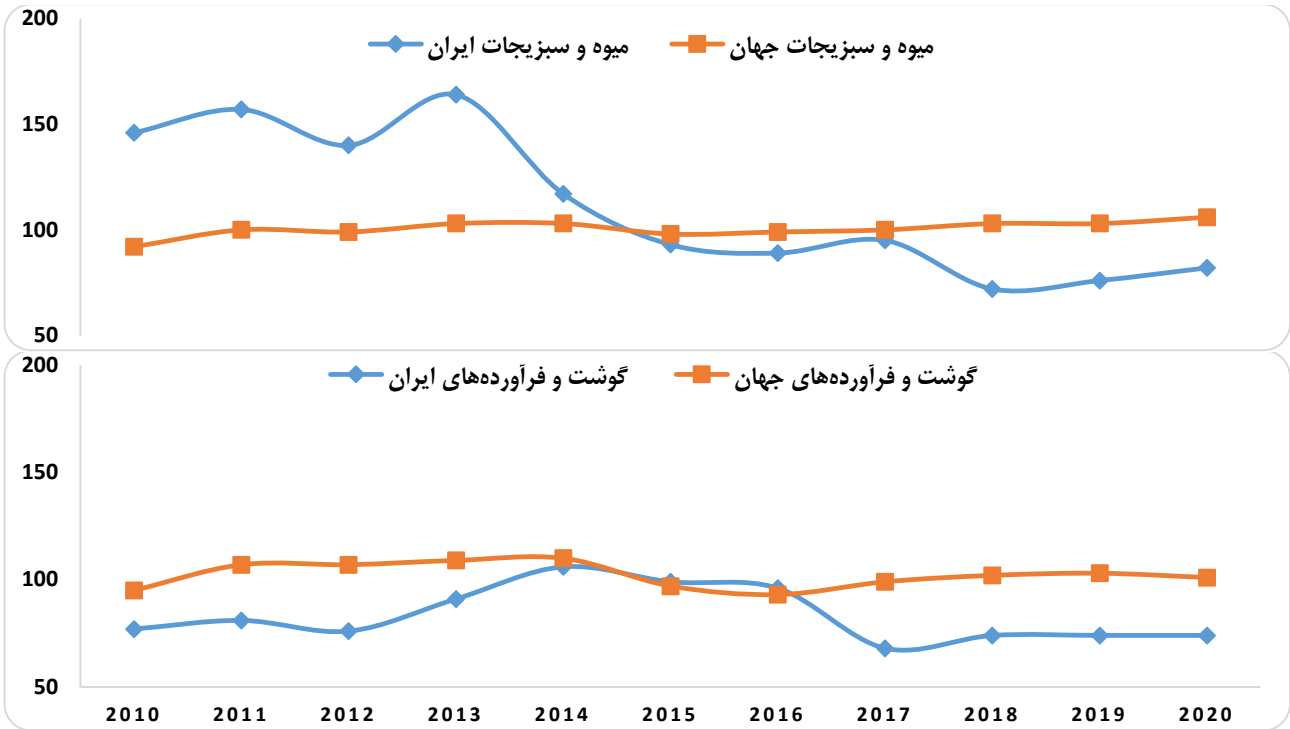

شکل ۸- قیمت واحد صادراتی محصولات زیر بخش‌های کشاورزی-دلار بر کیلوگرم (منبع: محاسبات تحقیق)

۶- قیمت جهانی محصولات صادراتی کشاورزی

شاید چنین برداشت شود که قیمت محصولات کشاورزی در جهان با افت مواجه شده و این افت قیمت ناشی از قیمت‌های جهانی باشد. بدین منظور به بررسی شاخص قیمت واحد صادراتی به قیمت ثابت سال (۲۰۱۴-۲۰۱۶) ارائه شده توسط فائو پرداخته می‌شود. بررسی شاخص قیمت واحد صادراتی فائو نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر در همه زیر بخش‌های کشاورزی شاخص قیمت محصولات کشور از متوسط جهانی کمتر بوده است. شکل ۹، شاخص قیمت واحد صادراتی محصولات کشاورزی جهان و ایران به قیمت ثابت سال ۲۰۱۴-۲۰۱۶ را نشان می‌دهد.

شکل ۹- شاخص قیمت واحد صادراتی محصولات کشاورزی جهان و ایران (قیمت ثابت ۲۰۱۴-۲۰۱۶) (منبع: faostat, 2022)

جدول ۱- مقدار، ارزش و سهم صادرات محصولات زیر بخش‌های کشاورزی (هزار تن-میلیون دلار-درصد)

شاخص	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
مقدار صادرات محصولات زراعی	۱۴۰۳.۴	۱۸۵۱.۰	۱۵۲۸.۱	۲۵۳۷.۲	۲۲۳۳.۷	۲۷۸۰.۶	۲۸۲۴.۷	۳۰۶۴.۷	۲۷۲۱.۴	۳۳۴۴.۴	۳۵۷۵.۶
ارزش صادرات محصولات زراعی	۷۰۳.۴	۸۱۵.۸	۴۹۰.۲	۹۱۰.۲	۷۸۲.۲	۶۷۴.۴	۷۹۲.۹	۱۱۷۵.۸	۹۵۸.۱	۹۰۲.۹	۸۳۶.۱
قیمت واحد صادرات محصولات زراعی	۰.۵	۰.۴	۰.۳	۰.۴	۰.۴	۰.۲	۰.۳	۰.۴	۰.۴	۰.۳	۰.۲
سهم مقداری محصولات زراعی از کل صادرات بخش کشاورزی	۰.۳۷	۰.۴۱	۰.۳۷	۰.۴۴	۰.۴۳	۰.۴۵	۰.۴۳	۰.۴۴	۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۴۲
سهم ارزشی محصولات زراعی از کل صادرات بخش کشاورزی	۰.۱۲	۰.۱۳	۰.۰۹	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۱۱	۰.۱۲	۰.۱۸	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۶
مقدار صادرات محصولات باغی	۷۶۸.۱	۹۷۸.۷	۷۴۲.۳	۱۰۴۱.۰	۸۳۶.۳	۹۵۹.۴	۱۲۶۷.۶	۱۱۲۸.۹	۱۵۵۹.۳	۲۰۱۲.۲	۲۰۱۱.۶
ارزش صادرات محصولات باغی	۲۲۶۸.۳	۲۵۶۹.۷	۱۹۷۱.۸	۲۶۳۴.۳	۲۰۵۳.۶	۲۲۳۳.۹	۲۲۷۲.۶	۱۶۹۸.۳	۲۲۱۶.۲	۲۶۰۰.۵	۲۰۴۴.۱
قیمت واحد صادرات محصولات باغی	۳.۰	۲.۶	۲.۷	۲.۵	۲.۵	۲.۳	۱.۸	۱.۵	۱.۴	۱.۳	۱.۰
سهم مقداری محصولات باغی از کل صادرات بخش کشاورزی	۰.۲۰	۰.۲۱	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۹	۰.۱۶	۰.۲۲	۰.۲۳	۰.۲۴
سهم ارزشی محصولات باغی از کل صادرات بخش کشاورزی	۰.۳۹	۰.۴۰	۰.۳۶	۰.۳۷	۰.۳۴	۰.۳۵	۰.۳۵	۰.۲۶	۰.۳۸	۰.۴۲	۰.۳۸
مقدار صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان	۳۰۱.۰	۳۲۵.۹	۳۷۸.۲	۴۴۵.۹	۴۳۰.۹	۵۰۰.۹	۵۰۶.۵	۴۷۲.۷	۴۸۶.۸	۵۳۴.۹	۵۵۰.۷
ارزش صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان	۶۰۱.۵	۶۳۱.۹	۷۱۱.۵	۸۰۷.۸	۷۵۹.۵	۱۰۰۰.۲	۱۱۱۵.۵	۹۳۰.۰	۶۳۷.۴	۵۶۱.۷	۶۱۱.۵
قیمت واحد صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان	۲.۰	۱.۹	۱.۹	۱.۸	۱.۸	۲.۰	۲.۲	۲.۰	۱.۳	۱.۱	۱.۱
سهم مقداری محصولات دام و ... از کل صادرات بخش کشاورزی	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۶
سهم ارزشی محصولات دام و ... از کل صادرات بخش کشاورزی	۰.۱۰	۰.۱۰	۰.۱۳	۰.۱۱	۰.۱۲	۰.۱۶	۰.۱۷	۰.۱۴	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۱۱
مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی	۶۹۷.۰	۸۴۰.۴	۷۶۳.۶	۹۱۸.۱	۷۹۷.۰	۹۴۶.۹	۱۰۲۷.۳	۱۱۸۱.۵	۹۵۴.۰	۱۲۸۸.۷	۱۲۹۲.۹
ارزش صادرات محصولات صنایع غذایی	۱۲۲۲.۷	۱۳۶۶.۶	۱۳۱۸.۷	۱۴۱۲.۷	۱۳۷۱.۵	۱۴۵۰.۰	۱۵۷۴.۴	۱۶۹۹.۸	۱۱۱۰.۵	۱۱۳۸.۸	۱۰۰۱.۵
قیمت واحد صادرات محصولات صنایع غذایی	۱.۸	۱.۶	۱.۷	۱.۵	۱.۷	۱.۵	۱.۵	۱.۴	۱.۲	۰.۹	۰.۸
سهم مقداری محصولات صنایع غذایی از کل صادرات بخش	۰.۱۹	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۷	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۵
سهم ارزشی محصولات صنایع غذایی از کل صادرات بخش	۰.۲۱	۰.۲۱	۰.۲۴	۰.۲۰	۰.۲۲	۰.۲۳	۰.۲۴	۰.۲۶	۰.۱۹	۰.۱۸	۰.۱۹
مقدار صادرات سایر محصولات کشاورزی	۵۸۵.۱	۵۵۷.۴	۷۴۱.۰	۸۶۸.۳	۸۶۶.۶	۹۶۷.۷	۹۷۱.۶	۱۱۱۱.۷	۱۳۹۶.۳	۱۶۷۲.۸	۱۱۰۵.۳
ارزش صادرات سایر محصولات کشاورزی	۹۷۷.۴	۱۰۱۷.۱	۹۷۵.۴	۱۲۸۸.۸	۱۱۵۸.۷	۱۰۴۷.۰	۸۲۳.۶	۹۱۲.۱	۹۰۹.۳	۱۰۱۰.۸	۸۳۲.۲
قیمت واحد صادرات سایر محصولات کشاورزی	۱.۷	۱.۸	۱.۳	۱.۵	۱.۳	۱.۱	۰.۸	۰.۸	۰.۷	۰.۶	۰.۸
سهم مقداری سایر محصولات کشاورزی از کل صادرات بخش	۰.۱۶	۰.۱۲	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۲۰	۰.۱۹	۰.۱۳
سهم ارزشی سایر محصولات کشاورزی از کل صادرات بخش	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۹	۰.۱۶	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۶

۷- بررسی محصولی صادرات کشاورزی

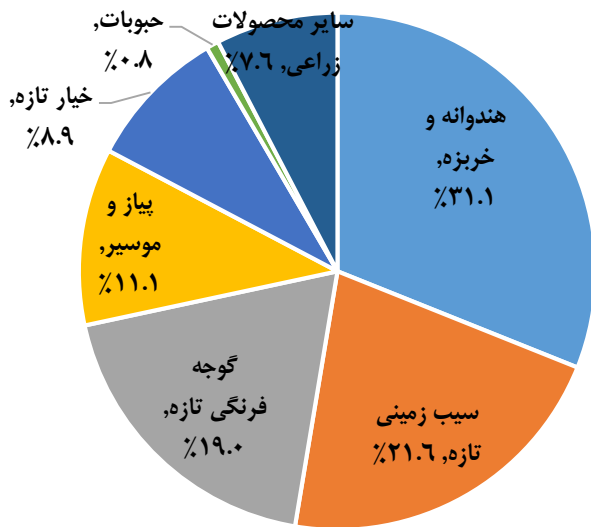
بررسی محصولی صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که از نظر مقداری در زیر بخش زراعی، در طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰ بطور متوسط سهم هندوانه و خربزه ۳۱/۱ درصد بوده و پس از هندوانه و خربزه، سیب‌زمینی تازه با سهم ۲۱/۶ درصد رتبه دوم و گوجه‌فرنگی تازه با ۱۹ درصد رتبه سوم را در اختیار دارد. با توجه به نوع محصول، حجم و فسادپذیری این سه محصول مشخص است که مقاصد صادراتی کشورهای همسایه هستند. محصولاتی با حجم زیاد و فسادپذیری بالا که قابلیت صادرات به مقاصد دورتر را ندارند. از نظر ارزشی نیز، گوجه‌فرنگی در طی دوره مورد بررسی با سهم ۲۳/۷ درصد، رتبه اول، هندوانه و خربزه با سهم ۲۳/۱ درصد رتبه دوم و سیب‌زمینی تازه با سهم ۱۷/۲ درصد رتبه سوم را دارد.

در زیر بخش باغبانی، از نظر مقداری به‌طور متوسط طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰، سیب‌درختی با کسب سهم ۴۰/۲ درصدی از صادرات محصولات باغی رتبه نخست را کسب کرده است. خرما با کسب رتبه ۱۸/۸ درصد و پسته نیز با سهم ۱۲/۲ درصدی رتبه دوم و سوم را کسب نموده‌اند. از نظر ارزشی، طی دوره مذکور متوسط سهم پسته از کل ارزش صادرات محصولات باغی، ۴۹/۶ درصد بوده که رتبه نخست را کسب نموده است. زعفران با سهم ۱۲ درصدی و خرما با سهم ۱۱ درصدی رتبه‌های دوم و سوم را دارند. صادرات محصولات باغی از جمله خشکبار، با توجه به نوع محصول و فسادپذیری نسبت به محصولات زراعی از وضعیت بهتری برخوردار است و قابلیت صادرات به مقاصد دورتر را دارد.

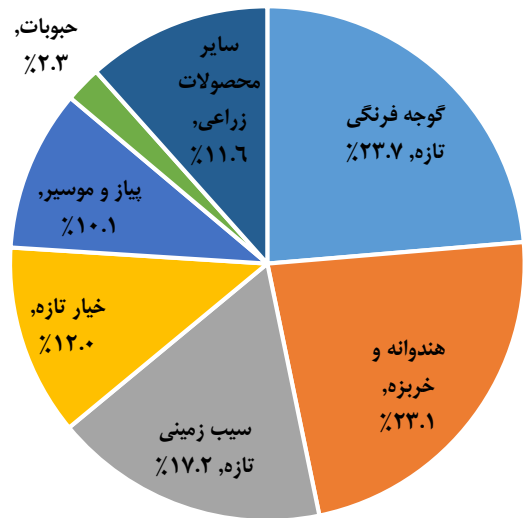
در زیر بخش محصولات دام، طیور و آبزیان، از نظر مقداری طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰، متوسط سهم شیر و فرآورده‌های آن ۷۹/۹ درصد بوده، ماهی سهم ۱۶/۱ درصدی و میگو ۴ درصدی از کل صادرات دام، طیور و آبزیان را کسب نموده‌اند. از منظر ارزش نیز شیر و فرآورده‌های آن در طی دوره مذکور، به‌طور متوسط ۶۶/۲ درصدی، ماهی ۲۵ درصد و میگو ۸/۶ درصد از ارزش صادرات دام، طیور و آبزیان را به دست آورده‌اند. در زیر بخش محصولات صنایع غذایی، طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰، به‌طور متوسط سهم آب‌معدنی و نوشابه از کل مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی ۳۸/۸ درصد بوده، شیرینی شکلات سهم ۱۳/۴ درصدی و رب گوجه‌فرنگی سهم ۱۲/۸ درصدی را به دست آورده‌اند. از منظر ارزش صادرات نیز رب گوجه‌فرنگی، با سهم ۱۳/۵ درصدی، انواع آبمیوه و کمپوت با سهم ۱۱/۲ درصدی و بیسکویت و ویفر با سهم ۸/۴ درصدی رتبه اول تا سوم را به دست آورده‌اند. در شکل ۱۰ و از جدول ۲ تا جدول ۹ به تفکیک سال و محصول مقدار صادرات و ارزش آن ارائه شده است.

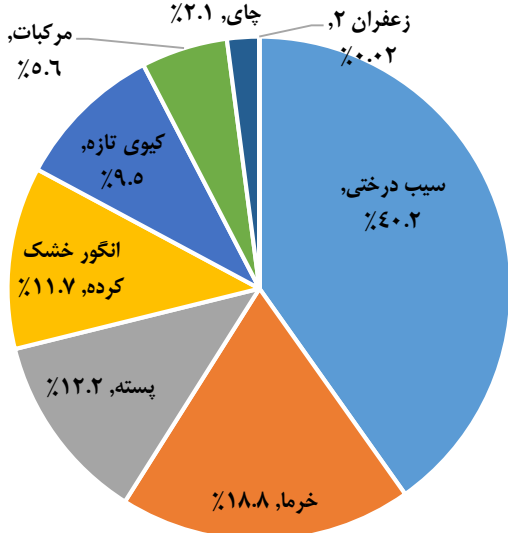
متوسط سهم از مقدار صادرات محصولات زراعی

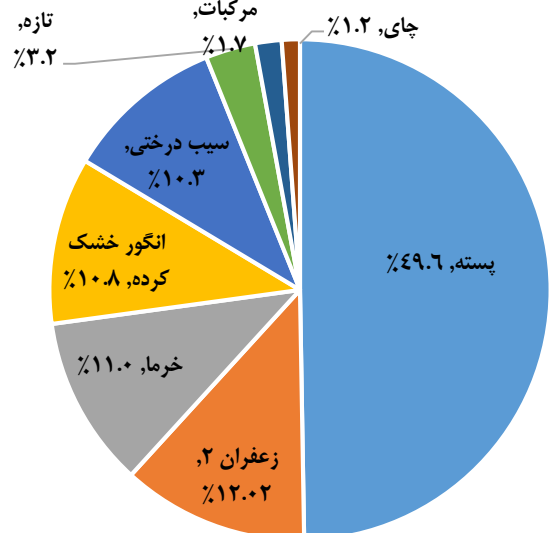
متوسط سهم از ارزش صادرات محصولات زراعی

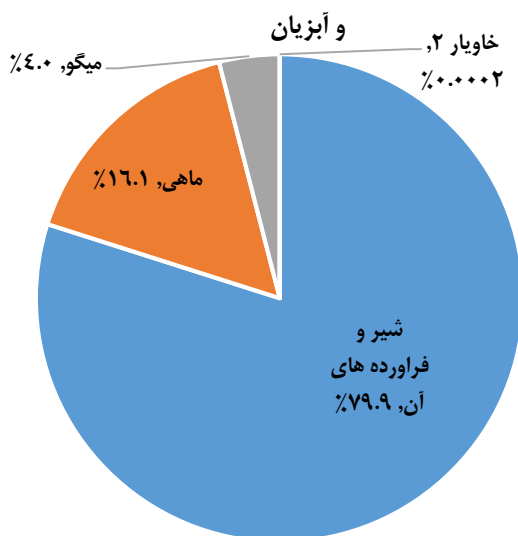
متوسط سهم از مقدار صادرات محصولات باغی

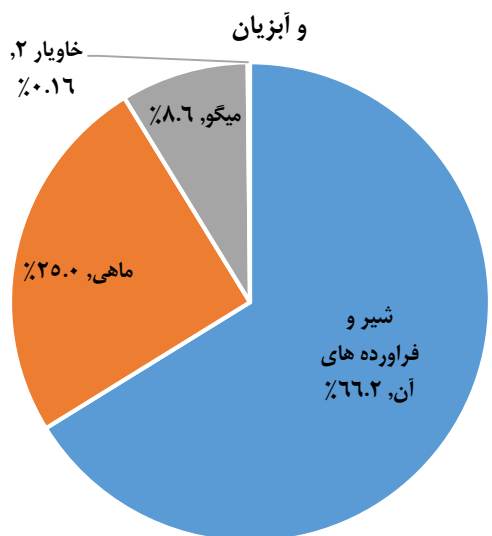
متوسط سهم از ارزش صادرات محصولات باغی

متوسط سهم از مقدار صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان

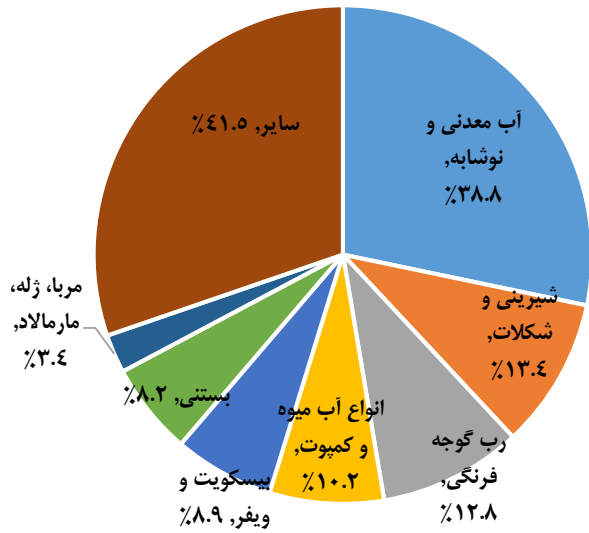

متوسط سهم از ارزش صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان

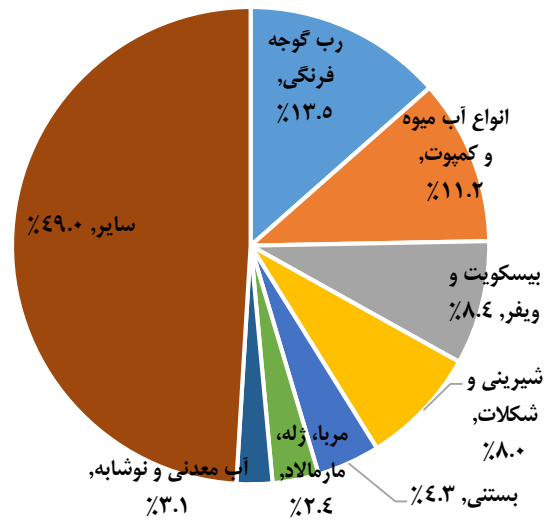

متوسط سهم از ارزش صادرات محصولات صنایع غذایی

متوسط سهم از مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی

شکل ۱۰- متوسط سهم مقداری و ارزشی محصولات مختلف از صادرات زیر بخش های محصولات کشاورزی طی دوره

۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰

جدول ۲- مقدار صادرات محصولات زراعی-هزار تن

مقدار صادرات محصولات زراعی	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	متوسط ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰
سیبزمینی تازه	۳۵۳.۶	۶۵۸.۷	۱۵۰.۹	۴۲۴.۶	۶۷۸.۸	۶۴۷.۰	۵۱۹.۵	۵۱۹.۲	۴۸۰.۴	۹۲۲.۹	۵۵۶.۰	۵۳۷
سهم سیبزمینی از کل صادرات زراعی	۲۵%	۳۶%	۱۰%	۱۷%	۳۰%	۲۳%	۱۸%	۱۷%	۱۸%	۲۸%	۱۶%	۲۱.۶%
پیاز و موسیر	۱۰۵.۷	۱۵۹.۴	۲۵۱.۸	۲۷۸.۶	۲۲۸.۴	۳۴۳.۷	۱۴۰.۷	۳۳۹.۰	۳۹۵.۰	۴۹۲.۷	۳۷۲.۷	۲۸۳
سهم پیاز و موسیر از کل صادرات زراعی	۸%	۹%	۱۶%	۱۱%	۱۰%	۱۲%	۵%	۱۱%	۱۵%	۱۵%	۱۰%	۱۱.۱%
هندوانه و خربزه	۳۸۵.۱	۴۰۵.۵	۶۴۲.۰	۹۳۸.۴	۶۲۲.۴	۸۵۹.۰	۸۷۵.۲	۹۷۱.۹	۸۹۳.۴	۹۱۲.۹	۱۱۳۷.۶	۷۸۶
سهم هندوانه و خربزه از کل صادرات زراعی	۲۷%	۲۲%	۴۲%	۳۷%	۲۸%	۳۱%	۳۱%	۳۲%	۳۳%	۲۷%	۳۲%	۳۱.۱%
خیار تازه	۱۸۹.۹	۱۵۶.۶	۱۷۲.۵	۲۴۹.۰	۱۸۶.۸	۳۰۷.۶	۲۴۷.۶	۲۵۹.۶	۲۳۵.۷	۱۴۸.۳	۱۶۶.۰	۲۱۱
سهم خیار تازه از کل صادرات زراعی	۱۴%	۸%	۱۱%	۱۰%	۸%	۱۱%	۹%	۸%	۹%	۴%	۵%	۸.۹%
گوجه‌فرنگی تازه	۱۹۹.۰	۲۹۴.۳	۲۵۳.۴	۴۸۸.۹	۴۱۰.۵	۵۳۷.۰	۵۵۵.۰	۵۷۴.۷	۵۷۲.۹	۷۶۷.۹	۸۲۴.۷	۴۹۸
سهم گوجه‌فرنگی تازه از کل صادرات زراعی	۱۴%	۱۶%	۱۷%	۱۹%	۱۸%	۱۹%	۲۰%	۱۹%	۲۱%	۲۳%	۲۳%	۱۹.۰%
حبوبات	۱۶.۱	۷.۳	۱.۲	۴۰.۱	۳۱.۱	۹.۳	۸.۱	۵۳.۲	۱۳.۶	۱۸.۴	۱۹.۵	۲۰
سهم حبوبات از کل صادرات زراعی	۱%	۰%	۰%	۲%	۱%	۰%	۰%	۲%	۰%	۱%	۱%	۰.۸%
سایر محصولات زراعی	۱۵۴.۰	۱۶۹.۲	۵۶.۳	۱۱۷.۶	۷۵.۷	۷۷.۰	۴۷۸.۶	۳۴۷.۱	۱۳۰.۳	۸۱.۴	۴۹۹.۱	۱۹۹
سهم سایر محصولات زراعی از کل صادرات زراعی	۱۱%	۹%	۴%	۵%	۳%	۳%	۱۷%	۱۱%	۵%	۲%	۱۴%	۷.۶%

جدول ۳- مقدار صادرات محصولات باغی- هزار تن

مقدار صادرات محصولات باغی	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	متوسط ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰
سیبدرختی	۲۲۶.۳	۳۹۹.۲	۲۰۵.۵	۴۳۴.۰	۳۲۱.۴	۳۵۴.۲	۶۲۷.۰	۴۱۹.۳	۷۴۰.۲	۸۸۴.۸	۹۸۵.۴	۵۰۹
سهم سیبدرختی از کل صادرات باغی	۲۹%	۴۱%	۲۸%	۴۲%	۳۸%	۳۷%	۴۹%	۳۷%	۴۷%	۴۴%	۴۹%	۴۰.۲%
خرما	۱۳۴.۳	۱۳۸.۵	۱۴۶.۶	۱۶۷.۳	۱۷۱.۰	۲۰۹.۵	۲۵۶.۳	۳۰۷.۳	۲۳۸.۲	۳۳۸.۷	۳۴۸.۳	۲۲۳
سهم خرما از کل صادرات باغی	۱۷%	۱۴%	۲۰%	۱۶%	۲۰%	۲۲%	۲۰%	۲۷%	۱۵%	۱۷%	۱۷%	۱۸.۸%
پسته	۱۳۸.۶	۱۲۸.۵	۱۲۰.۸	۱۸۳.۲	۱۳۰.۵	۱۳۸.۳	۱۳۱.۴	۵۲.۳	۱۰۹.۹	۲۰۳.۶	۱۳۵.۳	۱۳۴
سهم پسته از کل صادرات باغی	۱۸%	۱۳%	۱۶%	۱۸%	۱۶%	۱۴%	۱۰%	۵%	۷%	۱۰%	۷%	۱۲.۲%
انگور خشک کرده	۱۲۵.۶	۱۳۸.۵	۱۳۳.۵	۱۱۷.۱	۱۱۱.۸	۱۳۵.۴	۹۶.۸	۱۱۴.۲	۱۲۰.۷	۱۷۶.۳	۱۴۴.۰	۱۲۹
سهم انگور خشک کرده از کل صادرات باغی	۱۶%	۱۴%	۱۸%	۱۱%	۱۳%	۱۴%	۸%	۱۰%	۸%	۹%	۷%	۱۱.۷%
کیوی تازه	۸۸.۳	۷۵.۰	۷۶.۳	۹۳.۰	۵۵.۶	۹۵.۰	۱۱۵.۲	۱۳۸.۳	۱۶۰.۱	۱۷۷.۰	۱۹۳.۹	۱۱۵
سهم کیوی تازه از کل صادرات باغی	۱۱%	۸%	۱۰%	۹%	۷%	۱۰%	۹%	۱۲%	۱۰%	۹%	۱۰%	۹.۵%
مرکبات	۳۳.۳	۷۲.۲	۳۰.۳	۱۰.۶	۲۱.۳	۱۲.۰	۲۶.۰	۸۰.۸	۱۸۳.۰	۲۱۵.۲	۱۷۷.۱	۷۸
سهم مرکبات از کل صادرات باغی	۴%	۷%	۴%	۱%	۳%	۱%	۲%	۷%	۱۲%	۱۱%	۹%	۵.۶%
چای	۲۱.۶	۲۶.۷	۲۹.۲	۳۵.۶	۲۴.۶	۱۴.۸	۱۴.۷	۱۶.۴	۶.۸	۱۶.۲	۲۷.۳	۲۱
سهم چای از کل صادرات باغی	۳%	۳%	۴%	۳%	۳%	۲%	۱%	۱%	۰%	۱%	۱%	۲.۱%
زعفران ۲	۰.۱۲	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۱۶	۰.۱۱	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۳۲	۰.۲۶	۰
سهم زعفران از کل صادرات باغی	۰.۰۲%	۰.۰۱%	۰.۰۲%	۰.۰۲%	۰.۰۱%	۰.۰۲%	۰.۰۲%	۰.۰۳%	۰.۰۳%	۰.۰۳%	۰.۰۱%	۰.۰۲%

جدول ۴- مقدار صادرات دام، طیور و آبزیان-هزار تن

متوسط ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	مقدار صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان
۳۵۷	۴۴۰.۰	۴۳۰.۴	۳۶۳.۴	۳۵۵.۱	۳۹۰.۰	۳۹۷.۴	۳۵۴.۰	۳۷۷.۷	۳۰۸.۰	۲۶۹.۳	۲۴۵.۷	شیر و فراورده‌های آن
۷۹.۹%	۸۰%	۸۰%	۷۵%	۷۵%	۷۷%	۷۹%	۸۲%	۸۵%	۸۱%	۸۳%	۸۲%	سهم شیر آن از کل صادرات دام و طیور و آبزیان
۷۲	۷۳.۴	۸۰.۵	۹۳.۸	۸۴.۸	۹۱.۲	۸۸.۱	۶۳.۶	۵۶.۳	۵۸.۵	۵۱.۶	۵۱.۱	ماهی
۱۶.۱%	۱۳%	۱۵%	۱۹%	۱۸%	۱۸%	۱۸%	۱۵%	۱۳%	۱۵%	۱۶%	۱۷%	سهم ماهی از کل صادرات دام و طیور و آبزیان
۱۹	۳۷.۲	۲۴.۰	۲۹.۶	۳۲.۸	۲۵.۳	۱۵.۴	۱۳.۳	۱۱.۹	۱۱.۷	۵.۰	۴.۲	میگو
۴.۰%	۷%	۴%	۶%	۷%	۵%	۳%	۳%	۳%	۳%	۲%	۱%	سهم میگو از کل صادرات دام و طیور و آبزیان
*	۰.۰۰۳۸	۰.۰۰۲۳	۰.۰۰۰۹	۰.۰۰۰۴	۰.۰۰۱۲	۰.۰۰۰۸	۰.۰۰۱۱	۰.۰۰۰۷	۰.۰۰۰۹	۰.۰۰۰۴	۰.۰۰۰۳	خاویار ۲
۰.۰۰۰۲%	۰.۰۰۰۷%	۰.۰۰۰۴%	۰.۰۰۰۲%	۰.۰۰۰۱%	۰.۰۰۰۲%	۰.۰۰۰۲%	۰.۰۰۰۳%	۰.۰۰۰۲%	۰.۰۰۰۲%	۰.۰۰۰۱%	۰.۰۰۰۱%	سهم خاویار از کل صادرات دام و طیور و آبزیان

جدول ۵- مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی- هزار تن

مقدار صادرات محصولات صنایع غذایی	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	متوسط ۱۳۹۰+ الی ۱۴۰۰
رب گوجه‌فرنگی	۹۸.۹	۱۱۱.۷	۱۰۲.۳	۱۲۸.۲	۱۱۴.۸	۱۴۹.۸	۱۳۴.۵	۱۰۱.۱	۱۳۵.۹	۲۳۰.۳	۱۲۳.۹	۱۳۰
سهم رب گوجه‌فرنگی از کل صادرات محصولات صنایع غذایی	۱۴.۲٪	۱۳.۳٪	۱۳.۴٪	۱۴.۰٪	۱۴.۴٪	۱۵.۸٪	۱۳.۱٪	۸.۶٪	۱۴.۲٪	۱۷.۹٪	۹.۶٪	۱۳.۵٪
انواع آب‌میوه و کمپوت	۶۴.۵	۷۴.۷	۷۰.۷	۸۱.۶	۸۸.۶	۷۴.۹	۱۱۶.۹	۱۳۹.۴	۱۵۰.۱	۱۸۴.۲	۱۹۰.۸	۱۱۲
سهم انواع آب‌میوه و کمپوت از کل صادرات محصولات صنایع غذایی	۹.۳٪	۸.۹٪	۹.۳٪	۸.۹٪	۱۱.۱٪	۷.۹٪	۱۱.۴٪	۱۱.۸٪	۱۵.۷٪	۱۴.۳٪	۱۴.۸٪	۱۱.۲٪
بیسکویت و ویفر	۹۰.۷	۷۵.۱	۸۱.۵	۸۵.۷	۷۱.۶	۷۸.۵	۶۶.۶	۱۱۲.۶	۱۲۱.۶	۴۳.۶	۱۲.۸	۷۶
سهم بیسکویت و ویفر از کل صادرات محصولات صنایع غذایی	۱۳.۰٪	۸.۹٪	۱۰.۷٪	۹.۳٪	۹.۰٪	۸.۳٪	۶.۵٪	۹.۵٪	۱۲.۸٪	۳.۴٪	۱.۰٪	۸.۴٪
شیرینی و شکلات	۵۰.۰	۵۵.۳	۵۸.۹	۶۸.۰	۵۹.۳	۶۴.۹	۷۸.۱	۱۰۴.۴	۸۹.۵	۱۲۸.۷	۱۲۱.۲	۸۰
سهم شیرینی و شکلات از کل صادرات محصولات صنایع غذایی	۷.۲٪	۶.۶٪	۷.۷٪	۷.۴٪	۷.۴٪	۶.۹٪	۷.۶٪	۸.۸٪	۹.۴٪	۱۰.۰٪	۹.۴٪	۸.۰٪
بستنی	۴۸.۳	۵۶.۶	۴۵.۱	۴۲.۴	۴۱.۴	۳۶.۹	۳۷.۵	۴۲.۰	۲۸.۸	۲۰.۷	۲۴.۰	۳۹
سهم بستنی از کل صادرات محصولات صنایع غذایی	۶.۹٪	۶.۷٪	۵.۹٪	۴.۶٪	۵.۲٪	۳.۹٪	۳.۷٪	۳.۶٪	۳.۰٪	۱.۶٪	۱.۹٪	۴.۳٪
آب‌معدنی و نوشابه	۳۹.۱	۳۹.۳	۳۴.۸	۴۰.۲	۲۲.۶	۲۱.۵	۲۵.۹	۲۷.۴	۲۴.۳	۲۱.۰	۱۴.۲	۲۸
سهم آب‌معدنی و نوشابه از کل صادرات محصولات صنایع غذایی	۵.۶٪	۴.۷٪	۴.۶٪	۴.۴٪	۲.۸٪	۲.۳٪	۲.۵٪	۲.۳٪	۲.۵٪	۱.۶٪	۱.۱٪	۳.۱٪
مریبا، ژله، مارمالاد	۲۳.۲	۲۲.۱	۲۷.۴	۲۳.۵	۲۶.۶	۲۲.۹	۲۹.۵	۲۲.۱	۱۴.۰	۱۶.۳	۱۸.۱	۲۲
سهم مریبا، ژله و مارمالاد از کل صادرات محصولات صنایع غذایی	۳.۳٪	۲.۶٪	۳.۶٪	۲.۶٪	۳.۳٪	۲.۴٪	۲.۹٪	۱.۹٪	۱.۵٪	۱.۳٪	۱.۴٪	۲.۴٪
سایر	۲۸۲.۳	۴۰۵.۶	۳۴۲.۹	۴۴۸.۵	۳۷۲.۱	۴۹۷.۵	۵۳۸.۳	۶۳۲.۵	۳۸۹.۷	۶۴۳.۹	۷۸۷.۸	۴۸۶
سهم سایر از کل صادرات محصولات صنایع غذایی	۴۰.۵٪	۴۸.۳٪	۴۴.۹٪	۴۸.۹٪	۴۶.۷٪	۵۲.۵٪	۵۲.۴٪	۵۳.۵٪	۴۰.۹٪	۵۰.۰٪	۶۰.۹٪	۴۹.۰٪

جدول ۶- ارزش صادرات محصولات زراعی-میلیون دلار

متوسط ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	ارزش صادرات محصولات عمده زراعی
۱۹۸	۳۸۴.۳	۳۵۸.۵	۲۵۹.۲	۲۴۳.۷	۱۵۹.۷	۱۳۹.۱	۱۳۲.۴	۱۷۰.۷	۸۸.۶	۱۴۰.۹	۱۰۶.۰	گوجه‌فرنگی تازه
۲۳.۷%	۴۶%	۴۰%	۲۷%	۲۱%	۲۰%	۲۱%	۱۷%	۱۹%	۱۸%	۱۷%	۱۵%	سهم گوجه‌فرنگی تازه از کل صادرات زراعی
۱۸۷	۲۴۳.۳	۱۹۴.۱	۲۳۵.۸	۲۳۹.۸	۱۸۱.۳	۱۶۹.۷	۱۵۲.۰	۲۳۶.۴	۱۶۵.۲	۱۲۲.۸	۱۱۴.۱	هندوانه و خربزه
۲۳.۱%	۲۹%	۲۲%	۲۵%	۲۰%	۲۳%	۲۵%	۱۹%	۲۶%	۳۴%	۱۵%	۱۶%	سهم هندوانه و خربزه از کل صادرات زراعی
۱۴۳	۸۵.۴	۱۲۶.۸	۱۲۱.۴	۱۹۶.۷	۱۴۲.۳	۱۰۹.۶	۲۲۲.۴	۱۶۰.۶	۳۸.۳	۲۲۷.۶	۱۴۱.۱	سیب‌زمینی تازه
۱۷.۲%	۱۰%	۱۴%	۱۳%	۱۷%	۱۸%	۱۶%	۲۸%	۱۸%	۸%	۲۸%	۲۰%	سهم سیب‌زمینی تازه از کل صادرات زراعی
۹۴	۴۵.۳	۳۹.۲	۸۳.۰	۱۱۰.۸	۹۵.۲	۱۱۴.۰	۸۶.۸	۱۱۵.۸	۸۲.۰	۱۱۸.۰	۱۴۲.۳	خیار تازه
۱۲.۰%	۵%	۴%	۹%	۹%	۱۲%	۱۷%	۱۱%	۱۳%	۱۷%	۱۴%	۲۰%	سهم خیار تازه از کل صادرات زراعی
۸۲	۵۶.۵	۱۳۸.۲	۱۰۸.۰	۱۲۲.۰	۴۰.۲	۶۸.۲	۸۶.۶	۱۰۵.۳	۸۷.۵	۵۵.۸	۳۷.۰	پیاز و موسیر
۱۰.۱%	۷%	۱۵%	۱۱%	۱۰%	۵%	۱۰%	۱۱%	۱۲%	۱۸%	۷%	۵%	سهم پیاز و موسیر از کل صادرات زراعی
۲۱	۸.۲	۱۱.۷	۸.۷	۸۳.۹	۱۱.۶	۹.۴	۲۹.۷	۴۳.۱	۱.۴	۸.۷	۱۳.۵	حبوبات
۲.۳%	۱%	۱%	۱%	۷%	۱%	۱%	۴%	۵%	۰%	۱%	۲%	سهم حبوبات از کل صادرات زراعی
۹۷	۱۳.۲	۳۴.۴	۱۴۲.۲	۱۷۸.۹	۱۶۲.۶	۶۴.۴	۷۲.۳	۷۸.۳	۲۷.۲	۱۴۲.۰	۱۴۹.۴	سایر محصولات زراعی
۱۱.۶%	۲%	۴%	۱۵%	۱۵%	۲۱%	۱۰%	۹%	۹%	۶%	۱۷%	۲۱%	سهم سایر محصولات زراعی از کل صادرات زراعی

جدول ۷- ارزش صادرات محصولات باغی-میلیون دلار

متوسط ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	ارزش صادرات محصولات باغی
۱۱۲۲	۹۱۴.۴	۱۳۷۱.۷	۹۷۲.۳	۴۶۷.۴	۱۱۷۹.۰	۱۲۷۳.۰	۱۲۰۲.۰	۱۶۴۹.۴	۱۰۸۲.۰	۱۱۳۹.۳	۱۰۸۸.۸	پسته
۴۹.۶%	۴۵%	۵۳%	۴۴%	۲۸%	۵۲%	۵۷%	۵۹%	۶۳%	۵۵%	۴۴%	۴۸%	سهم پسته از کل صادرات باغی
۲۶۵	۸۵.۴۳	۱۹۰.۷۹	۲۹۵.۹۲	۳۵۳.۷۰	۳۲۵.۸۰	۲۸۶.۱۰	۱۶۵.۳۰	۲۲۷.۶۰	۲۰۰.۳۰	۴۱۸.۹۰	۳۶۷.۸۰	زعفران ۲
۱۲.۰۲%	۴.۱۸%	۷.۳۴%	۱۳.۳۵%	۲۰.۸۳%	۱۴.۳۴%	۱۲.۸۱%	۸.۰۵%	۸.۶۴%	۱۰.۱۶%	۱۶.۳۰%	۱۶.۲۱%	سهم زعفران از کل صادرات باغی
۲۴۰	۳۰۵.۲	۲۹۶.۷	۲۱۱.۶	۳۳۹.۷	۲۵۲.۰	۲۰۸.۵	۲۳۳.۰	۲۲۶.۲	۱۹۲.۴	۱۸۱.۶	۱۸۸.۹	خرما
۱۱.۰%	۱۵%	۱۱%	۱۰%	۲۰%	۱۱%	۹%	۱۱%	۹%	۱۰%	۷%	۸%	سهم خرما از کل صادرات باغی
۲۴۰	۱۸۸.۰	۲۳۴.۳	۱۶۴.۳	۱۵۳.۶	۱۵۳.۳	۲۸۱.۳	۲۵۳.۰	۲۵۷.۵	۲۹۷.۳	۳۵۴.۴	۳۰۳.۶	انگور خشک کرده
۱۰.۸%	۹%	۹%	۷%	۹%	۷%	۱۳%	۱۲%	۱۰%	۱۵%	۱۴%	۱۳%	سهم انگور خشک کرده از کل صادرات باغی
۲۲۹	۲۷۸.۹	۳۲۶.۷	۳۶۲.۳	۲۲۴.۶	۲۶۷.۱	۱۱۰.۴	۱۳۱.۹	۱۸۷.۶	۱۱۲.۰	۳۳۰.۷	۱۹۱.۲	سیبدرختی
۱۰.۳%	۱۴%	۱۳%	۱۶%	۱۳%	۱۲%	۵%	۶%	۷%	۶%	۱۳%	۸%	سهم سیبدرختی از کل صادرات باغی
۷۰	۱۰۹.۶	۸۱.۶	۱۱۲.۸	۹۵.۷	۶۲.۹	۴۹.۶	۲۶.۶	۴۲.۳	۴۳.۸	۶۲.۵	۸۱.۹	کیوی تازه
۳.۲%	۵%	۳%	۵%	۶%	۳%	۲%	۱%	۲%	۲%	۲%	۴%	سهم کیوی تازه از کل صادرات باغی
۳۸	۶۵.۶	۸۲.۹	۸۹.۶	۴۴.۷	۱۳.۴	۴.۴	۱۰.۶	۵.۷	۱۵.۱	۵۵.۳	۲۸.۷	مرکبات
۱.۷%	۳%	۳%	۴%	۳%	۱%	۰%	۱%	۰%	۱%	۲%	۱%	سهم مرکبات از کل صادرات باغی
۲۶	۵۶.۵	۱۵.۹	۷.۴	۱۸.۹	۱۹.۱	۲۰.۶	۳۱.۲	۳۸.۰	۲۸.۹	۲۷.۰	۱۷.۴	چای
۱.۲%	۳%	۱%	۰%	۱%	۱%	۱%	۲%	۱%	۱%	۱%	۱%	سهم چای از کل صادرات باغی

جدول ۸- ارزش صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان-میلیون دلار

متوسط ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	ارزش صادرات محصولات دام، طیور و آبزیان
۵۰۲	۴۲۰.۰	۳۶۷.۰	۳۹۲.۶	۶۱۲.۸	۶۹۵.۰	۶۵۴.۹	۵۲۸.۵	۵۷۶.۶	۴۶۷.۴	۴۱۴.۸	۳۹۴.۶	شیر و فراورده‌های آن
۶۶.۲٪	۶۹٪	۶۵٪	۶۳٪	۶۶٪	۶۲٪	۶۵٪	۷۰٪	۷۱٪	۶۶٪	۶۶٪	۶۶٪	سهم شیر و فراورده‌های آن از کل صادرات دام و طیور و آبزیان
۱۹۰	۹۸.۸	۱۳۳.۷	۱۶۲.۳	۲۰۸.۶	۲۹۸.۲	۲۷۲.۲	۱۷۱.۵	۱۷۸.۷	۱۹۲.۱	۱۹۳.۰	۱۸۵.۸	ماهی
۲۵.۰٪	۱۶٪	۲۴٪	۲۶٪	۲۲٪	۲۷٪	۲۷٪	۲۳٪	۲۲٪	۲۷٪	۳۱٪	۳۱٪	سهم ماهی از کل صادرات دام و طیور و آبزیان
۶۶	۹۱.۱	۵۹.۹	۷۲.۰	۱۰۷.۹	۱۱۸.۶	۷۱.۳	۵۷.۷	۵۱.۹	۵۱.۲	۲۳.۵	۲۰.۵	میگو
۸.۶٪	۱۵٪	۱۱٪	۱۱٪	۱۲٪	۱۱٪	۷٪	۸٪	۶٪	۷٪	۴٪	۳٪	سهم میگو از کل صادرات دام و طیور و آبزیان
۱.۳	۱.۵۷	۱.۰۹	۰.۵۲	۰.۷۰	۳.۷۰	۱.۸۱	۱.۸۰	۰.۶۰	۰.۸۲	۰.۵۷	۰.۶۱	خاویار
۰.۱۶٪	۰.۲۶٪	۰.۱۹٪	۰.۰۸٪	۰.۰۸٪	۰.۳۳٪	۰.۱۸٪	۰.۲۴٪	۰.۰۷٪	۰.۱۲٪	۰.۰۹٪	۰.۱۰٪	سهم خاویار از کل صادرات دام و طیور و آبزیان

جدول ۹- ارزش صادرات محصولات صنایع غذایی-میلیون دلار

متوسط ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	ارزش صادرات محصولات صنایع غذایی
۵۱۲	۶۱۲.۲	۵۹۷.۷	۴۴۲.۵	۶۹۶.۱	۶۱۱.۳	۵۸۴.۳	۵۶۹.۲	۵۵۱.۹	۴۸۹.۲	۴۵۷.۳	۲۳.۴	آب معدنی و نوشابه
۳۸.۸%	۶۱.۱%	۵۲.۵%	۳۹.۸%	۴۰.۸%	۳۹.۱%	۴۰.۳%	۴۱.۵%	۳۹.۱%	۳۷.۱%	۳۳.۵%	۱.۹%	سهم آب معدنی و نوشابه از کل صادرات محصولات صنایع غذایی
۱۸۲	۱۲۱.۳	۱۴۴.۴	۱۲۷.۴	۲۹۵.۳	۲۶۱.۶	۲۲۴.۰	۱۷۷.۸	۱۹۲.۷	۱۵۷.۰	۱۴۶.۳	۱۵۴.۹	شیرینی و شکلات
۱۳.۴%	۱۲.۱%	۱۲.۷%	۱۱.۵%	۱۷.۳%	۱۶.۷%	۱۵.۴%	۱۳.۰%	۱۳.۶%	۱۱.۹%	۱۰.۷%	۱۲.۷%	سهم شیرینی و شکلات از کل صادرات محصولات صنایع غذایی
۱۷۰	۷۰.۸	۱۷۴.۸	۱۵۳.۹	۱۴۱.۵	۱۹۰.۲	۲۰۷.۹	۲۰۰.۱	۲۰۳.۵	۱۷۰.۶	۱۹۴.۷	۱۵۹.۷	رب گوجه‌فرنگی
۱۲.۸%	۷.۱%	۱۵.۴%	۱۳.۹%	۸.۳%	۱۲.۲%	۱۴.۳%	۱۴.۶%	۱۴.۴%	۱۲.۹%	۱۴.۲%	۱۳.۱%	سهم رب گوجه‌فرنگی از کل صادرات محصولات صنایع غذایی
۱۳۳	۱۳۴.۸	۱۴۵.۰	۱۴۷.۲	۱۷۲.۸	۱۵۹.۰	۹۷.۳	۱۲۱.۲	۱۲۹.۳	۱۲۲.۵	۱۳۳.۴	۱۰۱.۷	انواع آب‌میوه و کمپوت
۱۰.۲%	۱۳.۵%	۱۲.۷%	۱۳.۳%	۱۰.۱%	۱۰.۲%	۶.۷%	۸.۸%	۹.۲%	۹.۳%	۹.۸%	۸.۳%	سهم انواع آب‌میوه و کمپوت از کل صادرات محصولات صنایع غذایی
۱۲۳	۳.۴	۱۱.۱	۱۳۲.۸	۱۹۶.۷	۱۲۳.۷	۱۴۴.۸	۱۳۱.۱	۱۵۷.۸	۱۴۶.۸	۱۳۴.۹	۱۶۸.۰	بیسکویت و ویفر
۸.۹%	۰.۳%	۱.۰%	۱۲.۰%	۱۱.۵%	۷.۹%	۱۰.۰%	۹.۶%	۱۱.۲%	۱۱.۱%	۹.۹%	۱۳.۷%	سهم بیسکویت و ویفر از کل صادرات محصولات صنایع غذایی
۱۱۲	۳۵.۲	۳۴.۵	۶۷.۵	۱۳۹.۲	۱۳۰.۱	۱۲۰.۶	۹۲.۱	۸۶.۶	۱۴۱.۲	۲۲۱.۱	۱۵۸.۹	بستنی
۸.۲%	۳.۵%	۳.۰%	۶.۱%	۸.۲%	۸.۳%	۸.۳%	۶.۷%	۶.۱%	۱۰.۷%	۱۶.۲%	۱۳.۰%	سهم بستنی از کل صادرات محصولات صنایع غذایی
۴۶	۱۷.۷	۲۳.۳	۲۶.۹	۴۴.۶	۶۳.۸	۴۵.۴	۵۵.۰	۵۶.۲	۵۹.۸	۵۲.۲	۶۴.۹	مربا، ژله، مارمالاد
۳.۴%	۱.۸%	۲.۰%	۲.۴%	۲.۶%	۴.۱%	۳.۱%	۴.۰%	۴.۰%	۴.۵%	۳.۸%	۵.۳%	سهم مربا، ژله و مارمالاد از کل صادرات محصولات صنایع غذایی
۵۴۶	۶۱۲.۲	۵۹۷.۷	۴۴۲.۵	۶۹۶.۱	۶۱۱.۳	۵۸۴.۳	۵۶۹.۲	۵۵۱.۹	۴۸۹.۲	۴۵۷.۳	۳۹۱.۲	سایر
۴۱.۵%	۶۱.۱%	۵۲.۵%	۳۹.۸%	۴۰.۸%	۳۹.۱%	۴۰.۳%	۴۱.۵%	۳۹.۱%	۳۷.۱%	۳۳.۵%	۳۲.۰%	سهم سایر از کل صادرات محصولات صنایع غذایی

۸- قیمت صادراتی محصولات منتخب کشاورزی

بررسی قیمت واحد صادراتی محصولات منتخب نشان می‌دهد که به‌غیر از دو محصول آب‌معدنی و نوشابه باقی محصولات با افت قیمت مواجه شده‌اند به عبارتی باگذشت یک دهه از صادرات محصولات، بجای افزایش قیمت و ارزآوری با افت قیمت مواجه بوده‌ایم بطوریکه مقایسه نرخ رشد قیمت سال ۱۳۹۰ با سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که قیمت زعفران ۸۹ درصد، بیسکویت و ویفر ۸۶ درصد، خاویار ۷۷ درصد، شیرینی و شکلات ۶۸ درصد، سیب‌درختی ۶۶ درصد، خیار تازه، ۶۴ درصد، ماهی ۶۳ درصد، سیب‌زمینی ۶۱ درصد، مرکبات ۵۱ درصد، پیاز و موسیر ۵۷ درصد، بستنی ۵۵ درصد، آب‌میوه و کمپوت ۵۵ درصد، حبوبات ۵۰ درصد، میگو ۵۰ درصد، انگور خشک کرده ۴۶ درصد، شیر و فرآورده‌های آن ۴۱ درصد، کیوی ۳۹ درصد، خرما ۳۸ درصد، هندوانه و خربزه ۲۸ درصد، پسته ۱۴ درصد و گوجه‌فرنگی ۱۳ درصد افت قیمت داشته‌اند. فقط قیمت آب‌معدنی و نوشابه صادراتی ۷۰۰ درصد و چای صادراتی ۱۵۷ درصد رشد داشته است. یکی از عواملی که باعث افت قیمت محصولات صادراتی می‌گردد تغییر مقاصد صادراتی است بطوریکه صادرات به کشورهای با درآمد بالا با صادرات به کشورهای با درآمد پایین جایگزین شده است که طبیعتاً استانداردهای کمتری مدنظر دارند.

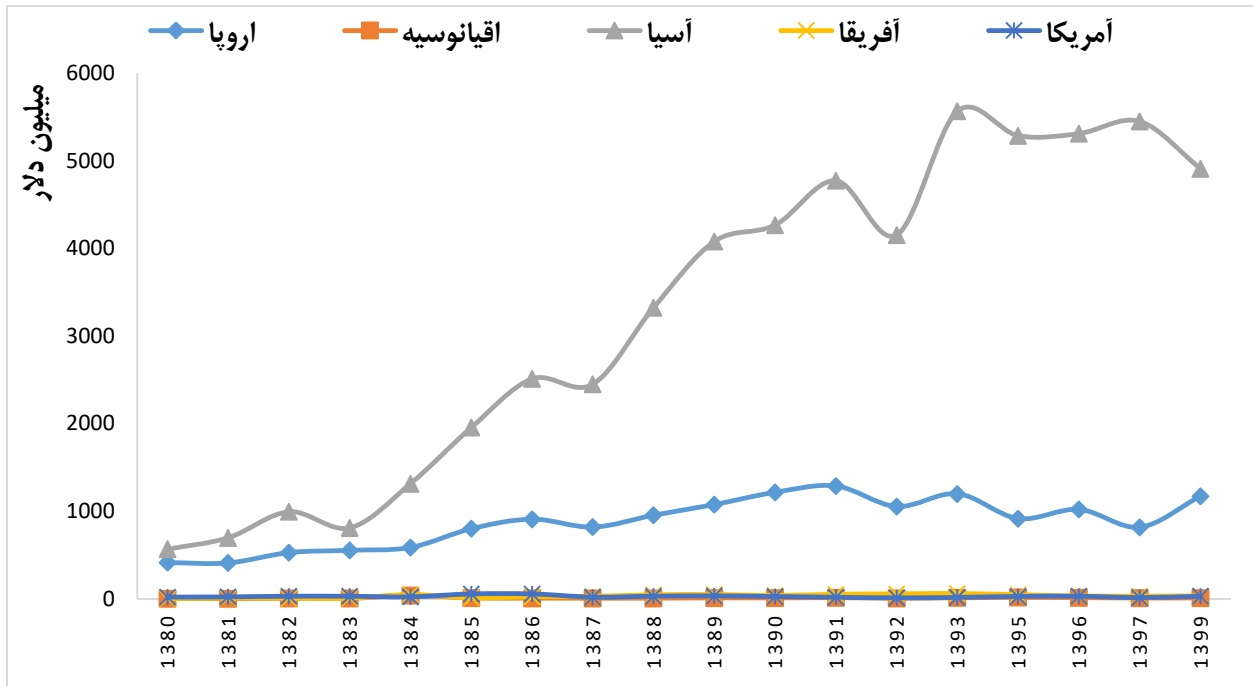

جدول ۱۰- قیمت واحد صادراتی محصولات منتخب- دلار بر کیلوگرم

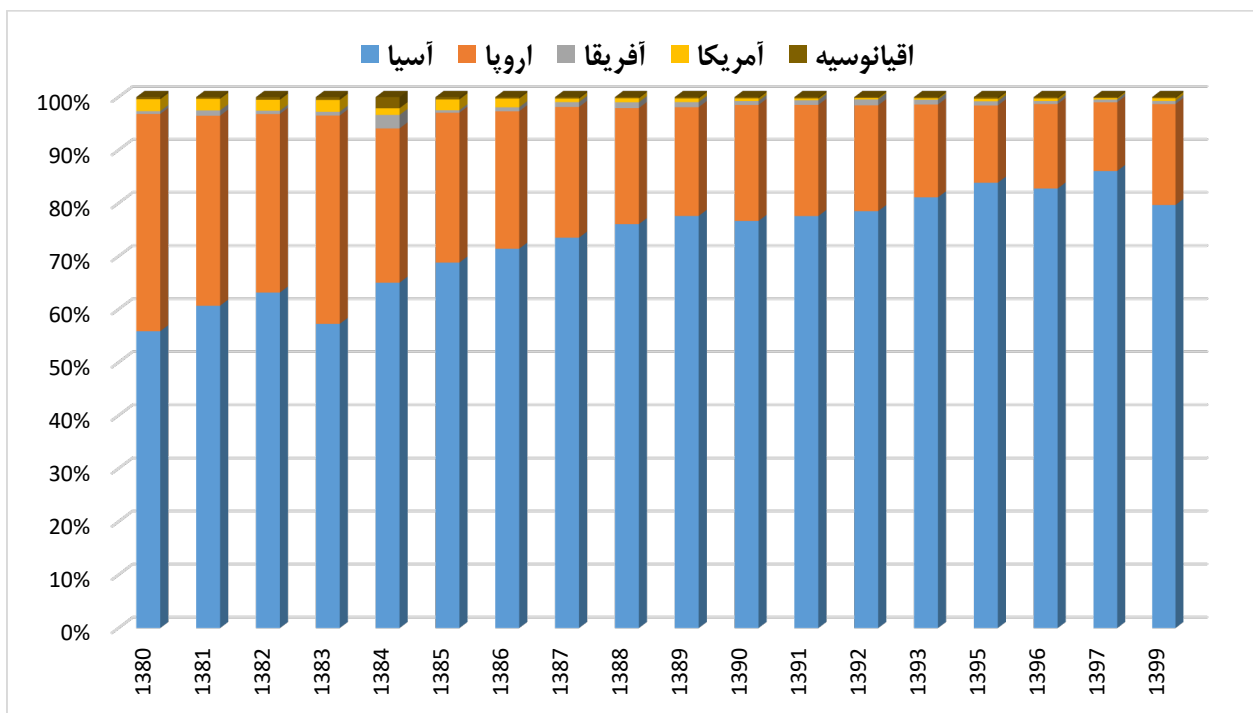
محصول	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	متوسط ۱۳۹۰ الی ۱۴۰۰
هندوانه و خربزه	۰.۳۰	۰.۳۰	۰.۲۶	۰.۲۵	۰.۲۴	۰.۲۰	۰.۲۱	۰.۲۵	۰.۲۶	۰.۲۱	۰.۲۱	۰.۲۴
سیبزمینی تازه	۰.۴۰	۰.۳۵	۰.۲۵	۰.۳۸	۰.۳۳	۰.۱۷	۰.۲۷	۰.۳۸	۰.۲۵	۰.۱۴	۰.۱۵	۰.۲۸
گوجه‌فرنگی تازه	۰.۵۳	۰.۴۸	۰.۳۵	۰.۳۵	۰.۳۲	۰.۲۶	۰.۲۹	۰.۴۲	۰.۴۵	۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۰
پیاز و موسیر	۰.۳۵	۰.۳۵	۰.۳۵	۰.۳۸	۰.۳۸	۰.۲۰	۰.۲۹	۰.۳۶	۰.۲۷	۰.۲۸	۰.۱۵	۰.۳۰
خیار تازه	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۴۸	۰.۴۷	۰.۴۶	۰.۳۷	۰.۳۸	۰.۴۳	۰.۳۵	۰.۲۶	۰.۲۷	۰.۴۵
حبوبات	۰.۸۴	۱.۱۹	۱.۱۷	۱.۰۷	۰.۹۵	۱.۰۱	۱.۴۳	۱.۵۸	۰.۶۴	۰.۶۴	۰.۴۲	۰.۹۹
سایر محصولات زراعی	۰.۹۷	۰.۸۴	۰.۴۸	۰.۶۷	۰.۹۶	۰.۸۴	۰.۳۴	۰.۵۲	۱.۰۹	۰.۴۲	۰.۰۳	۰.۶۵
سیب‌درختی	۰.۸۴	۰.۸۳	۰.۵۵	۰.۴۳	۰.۴۱	۰.۳۱	۰.۴۳	۰.۵۴	۰.۴۹	۰.۳۷	۰.۲۸	۰.۵۰
خرما	۱.۴۱	۱.۳۱	۱.۳۱	۱.۳۵	۱.۳۶	۱.۰۰	۰.۹۸	۱.۱۱	۰.۸۹	۰.۸۸	۰.۸۸	۱.۱۳
پسته	۷.۸۶	۸.۸۷	۸.۹۶	۹.۰۰	۹.۲۱	۹.۲۰	۸.۹۷	۸.۹۴	۸.۸۴	۶.۷۴	۶.۷۶	۸.۴۹
انگور خشک کرده	۲.۴۲	۲.۵۶	۲.۲۳	۲.۲۰	۲.۲۶	۲.۰۸	۱.۵۸	۱.۳۵	۱.۳۶	۱.۳۳	۱.۳۱	۱.۸۸
کیوی تازه	۰.۹۳	۰.۸۳	۰.۵۷	۰.۴۵	۰.۴۸	۰.۵۲	۰.۵۵	۰.۶۹	۰.۷۰	۰.۴۶	۰.۵۷	۰.۶۱
مرکبات	۰.۸۶	۰.۷۷	۰.۵۰	۰.۵۴	۰.۵۰	۰.۳۷	۰.۵۲	۰.۵۵	۰.۴۹	۰.۳۹	۰.۳۷	۰.۵۳
چای	۰.۸۱	۱.۰۱	۰.۹۹	۱.۰۷	۱.۲۷	۱.۳۹	۱.۳۰	۱.۱۵	۱.۰۹	۰.۹۸	۲.۰۷	۱.۱۹
زعفران	۳۰۰۷	۳۰۰۹	۱۴۵۹	۱۴۳۳	۱۴۵۵	۱۴۰۷	۱۳۷۷	۱۲۴۱	۱۰۶۱	۵۸۷	۳۲۵	۱۴۸۷
شیر و فراورده‌های آن	۱.۶۱	۱.۵۴	۱.۵۲	۱.۵۳	۱.۴۹	۱.۶۵	۱.۷۸	۱.۷۳	۱.۰۸	۰.۸۵	۰.۹۵	۱.۴۳
ماهی	۳.۶۴	۳.۷۴	۳.۲۸	۳.۱۷	۲.۷۰	۳.۰۹	۳.۲۷	۲.۴۶	۱.۷۳	۱.۶۶	۱.۳۴	۲.۷۴
میگو	۴.۸۸	۴.۷۰	۴.۳۸	۴.۳۶	۴.۳۴	۴.۶۳	۴.۶۹	۳.۲۹	۲.۴۳	۲.۵۰	۲.۴۵	۳.۸۸
خاویار	۱۷۹۴	۱۴۱۱	۹۳۲	۸۵۱	۱۶۲۵	۲۱۶۰	۳۰۸۳	۱۷۰۷	۵۶۱	۴۷۶	۴۱۵	۱۳۶۵
رب گوجه‌فرنگی	۱.۶۱	۱.۷۴	۱.۶۷	۱.۵۹	۱.۷۴	۱.۳۹	۱.۴۱	۱.۴۰	۱.۱۳	۰.۷۶	۰.۵۷	۱.۳۷
انواع آبمیوه و کمپوت	۱.۵۸	۱.۷۹	۱.۷۳	۱.۵۸	۱.۳۷	۱.۳۰	۱.۳۶	۱.۲۴	۰.۹۸	۰.۷۹	۰.۷۱	۱.۳۱
بیسکویت و ویفر	۱.۸۵	۱.۸۰	۱.۸۰	۱.۸۴	۱.۸۳	۱.۸۴	۱.۸۶	۱.۷۵	۱.۰۹	۰.۲۵	۰.۲۶	۱.۴۷
شیرینی و شکلات	۳.۱۰	۲.۶۵	۲.۶۷	۲.۸۳	۳.۰۰	۳.۴۵	۳.۳۵	۲.۸۳	۱.۴۲	۱.۱۲	۱.۰۰	۲.۴۹
بستنی	۳.۲۹	۳.۹۱	۳.۱۳	۲.۰۴	۲.۲۲	۲.۲۷	۳.۴۷	۳.۳۱	۲.۳۴	۱.۶۶	۱.۴۷	۲.۷۴
آب‌معدنی و نوشابه	۰.۶۰	۱۱.۶۴	۱۴.۰۶	۱۳.۷۳	۲۵.۱۹	۲۷.۱۸	۲۳.۶۰	۲۵.۴۱	۱۸.۲۳	۲۸.۴۲	۴۳.۱۲	۲۱.۰۲
مربا، ژله، مارمالاد	۲.۸۰	۲.۳۶	۲.۱۸	۲.۳۹	۲.۰۷	۱.۹۸	۲.۱۶	۲.۰۲	۱.۹۲	۱.۴۳	۰.۹۸	۲.۰۳

۹- بررسی مقاصد صادراتی محصولات کشاورزی

کاهش تنوع مقاصد صادراتی یکی از عواملی است که می‌تواند بر میزان صادرات محصولات کشاورزی اثرگذار باشد. برای درک این موضوع، بررسی کشورهای مقصد صادرات در طی دو دهه اخیر به تحلیل بهتر کمک بیشتری خواهد کرد. یکی از نکات مهم صادرات، تنوع در مقاصد صادراتی و صادرات به کشورهای اصلی مصرف‌کننده با درآمد بالا است. با بررسی قاره‌ای مقاصد صادراتی مشخص می‌شود که سهم صادرات به کشورهای آسیایی در طی دو دهه اخیر افزایش یافته است. طبق شکل ۱۱، عمده صادرات محصولات کشاورزی به قاره آسیا و اروپا بوده و عملاً، سه قاره اقیانوسیه، آفریقا و آمریکا سهم ناچیزی در صادرات محصولات کشاورزی دارند. صادرات به قاره اروپا به‌عنوان کشورهای با درآمد سرانه بالا تا سال ۱۳۹۱ با روند صعودی همراه بوده و با اعمال تحریم‌های شدید، روند صادرات محصولات کشاورزی به اروپا نزولی شده است و در مقابل صادرات به کشورهای آسیایی رونق یافته است به طوری که ارزش صادرات محصولات کشاورزی به اروپا از ۴۱۷ میلیون دلار سال ۱۳۸۰ تا ۱۲۸۹ میلیون دلار سال ۱۳۹۱ افزایش یافته اما در ادامه با ثبت روندی نزولی به ۱۱۷۳ میلیون دلار در سال ۱۳۹۹ رسیده است اما در مقابل، صادرات به کشورهای آسیایی از ۵۶۹ میلیون دلار سال ۱۳۸۰ به ۴۹۱۱ میلیون دلار در سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است. بررسی سهم قاره‌ها از صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۰، کشورهای اروپایی سهم ۴۱ درصدی داشته‌اند که به‌مرور زمان از این سهم کاسته شده و به ۱۹ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است و در مقابل سهم قاره آسیا از ۵۶ درصد سال ۱۳۸۰ به ۸۰ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است (شکل ۱۱، شکل ۱۲ و شکل ۱۳). به عبارتی دروازه‌های صادراتی به اروپا برای ایران یکی پس از دیگری بسته شده است. بررسی منطقه‌ای مقاصد صادراتی نتایج جالب‌توجه دیگری به دست خواهد داد.

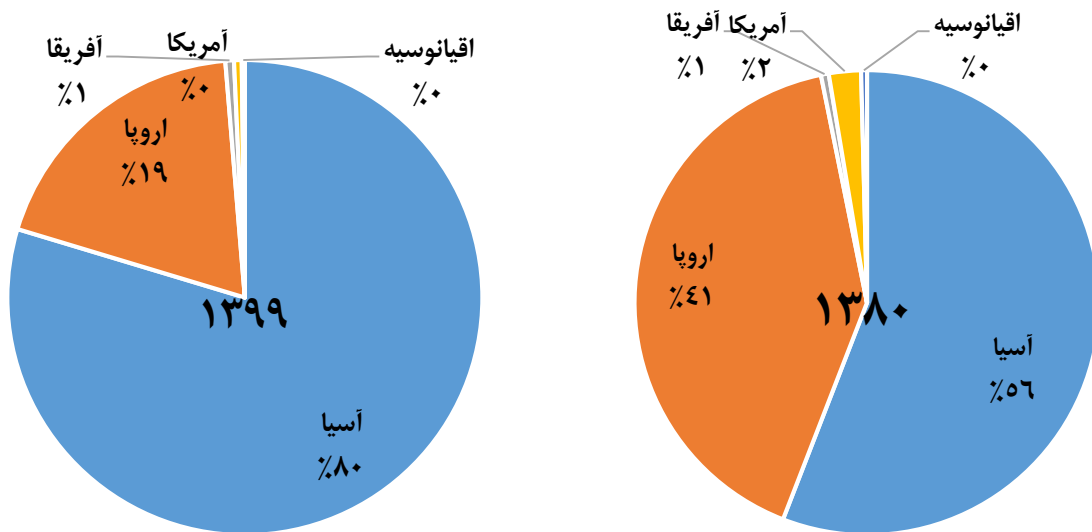

شکل ۱۱- ارزش صادرات محصولات کشاورزی به تفکیک قاره‌ها (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

شکل ۱۲- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به قاره‌ها از کل صادرات کشاورزی (منبع: محاسبات تحقیق از

اطلاعات گمرک)

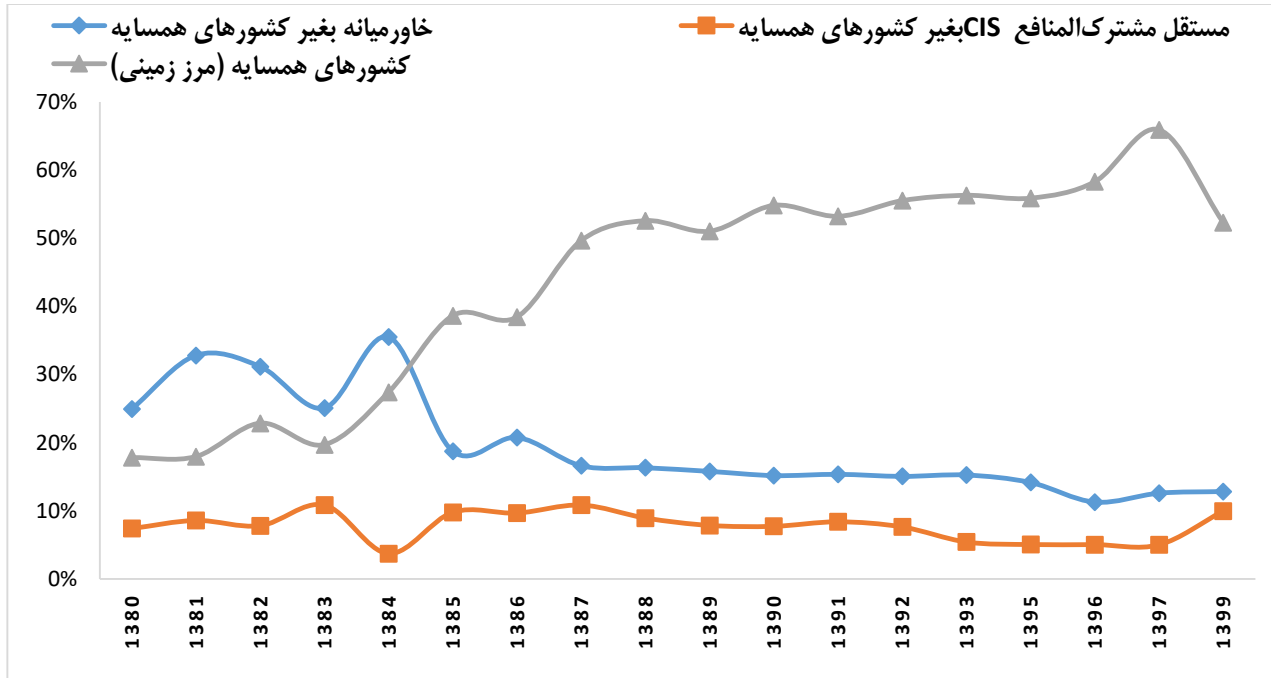
شکل ۱۳- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی قاره‌ها از کل صادرات غیرنفتی (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

در این بررسی کشورها به سه گروه تقسیم شده‌اند: ۱- کشورهای همسایه، ۲- کشورهای منطقه خاورمیانه به‌غیر از کشورهای همسایه واقع در منطقه خاورمیانه و ۳- کشورهای CIS. بررسی منطقه‌ای صادرات محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که صادرات محصولات کشاورزی به منطقه خاورمیانه^۲ (به استثنای عراق) در سال ۱۳۸۰ سهم بیشتری نسبت به کشورهای CIS^۳ و کشورهای همسایه (دارای مرز زمینی) داشته است به‌طوری‌که سهم خاورمیانه از کل صادرات کشاورزی در سال ۱۳۸۰ حدود ۲۵ درصد بوده است که این سهم در طول زمان به ۱۳ درصد در سال ۱۳۹۹ کاهش یافته است. سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی کشورهای CIS از کل صادرات کشاورزی کشور در طول زمان تقریباً یکنواخت بوده و از ۷ درصد سال ۱۳۸۰ به ۱۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است اما در مقابل سهم کشورهای همسایه از ارزش صادرات محصولات کشاورزی با رشد چشم‌گیری روبرو بوده است به‌طوری‌که از ۱۸ درصد سال ۱۳۸۰ به ۵۲ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده است. به عبارتی ۵۲ درصد ارزش صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای همسایه صورت می‌پذیرد که به‌خوبی محدود شدن مقاصد صادرات محصولات کشاورزی کشور را نمایان می‌کند (شکل ۱۴). نکته قابل توجه محدود شدن صادرات محصولات کشاورزی به دو کشور عراق و افغانستان است به‌طوری‌که سهم عراق و افغانستان از صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای همسایه از ۲۹ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۷۷ درصد سال ۱۳۹۹ افزایش یافته است. در کل صادرات محصولات کشاورزی نیز ارزش صادرات محصولات کشاورزی به عراق و

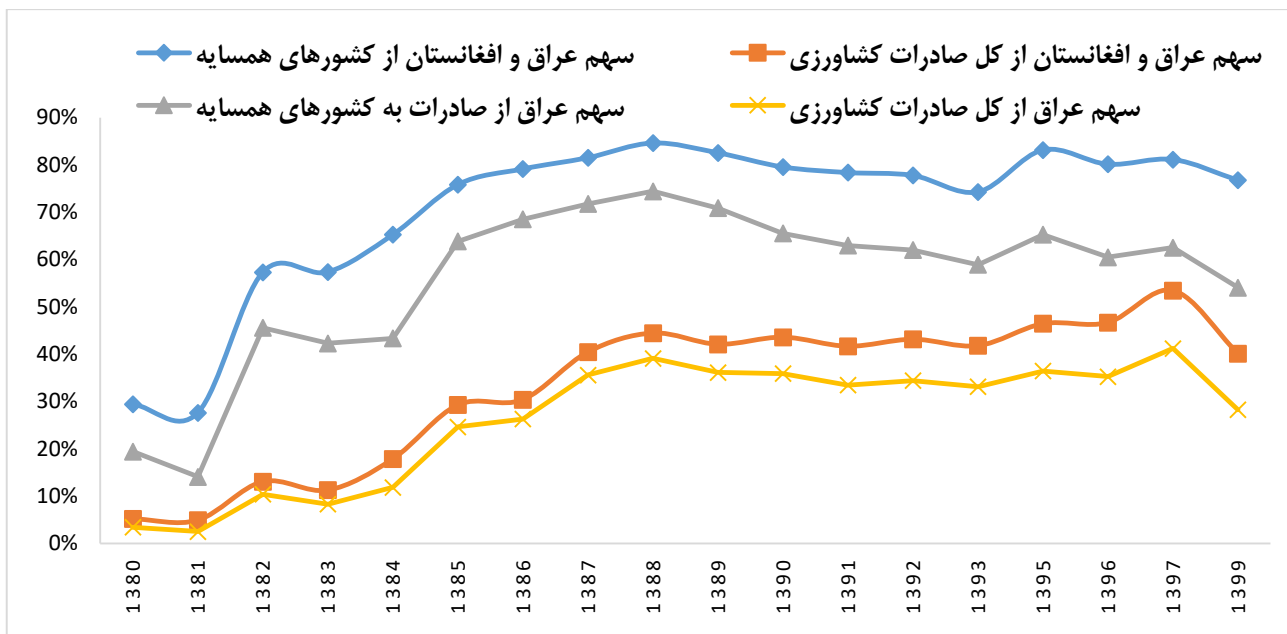
^۲ به‌غیر از کشورهای همسایه واقع در منطقه خاورمیانه

^۳ به‌غیر از کشورهای همسایه عضو CIS

افغانستان از ۵ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۴۰ درصد سال ۱۳۹۹ رسیده است، به عبارتی حدود نیمی از ارزش صادرات محصولات کشاورزی کشور فقط به دو کشور عراق و افغانستان صورت می‌گیرد.

شکل ۱۴- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به مناطق مختلف از کل صادرات کشاورزی کشور (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

شکل ۱۵- سهم ارزش صادرات محصولات کشاورزی به عراق و افغانستان (منبع: محاسبات تحقیق از اطلاعات گمرک)

بررسی تفکیکی مقاصد صادراتی نشان می‌دهد که سهم عراق از کل صادرات کشاورزی از ۳ درصد سال ۱۳۸۰ تا ۵۳ درصد سال ۱۳۹۷ رسیده و در سال ۱۳۹۹ نیز به ۴۰ درصد رسیده است. عملاً نزدیک به نیمی از محصولات کشاورزی کشور به عراق صادر

می‌شود. از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳، امارات دومین مقصد صادراتی محصولات کشاورزی بوده که خود امارات نیز مصرف‌کننده نبوده و صادرات مجدد انجام می‌داد اما از سال ۱۳۹۳ به بعد افغانستان به‌عنوان دومین مقصد صادراتی محصولات کشاورزی تبدیل شده و امارات به رتبه سوم تنزل یافته است. روند صادرات به هنگ‌کنگ نیز از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۳ روند صعودی بوده اما از سال ۱۳۹۳ به بعد با روند نزولی صادرات به این کشور مواجه هستیم. صادرات به آلمان نیز در دو سال اخیر با افت مواجه شده است و در مقابل صادرات به پاکستان افزایش یافته است. صادرات محصولات کشاورزی به هند نیز رونق یافته و از سال ۱۳۸۷ روند صادرات به هند افزایشی بوده است. جدول ۱۱، ده کشور اول مقصد صادراتی محصولات کشاورزی کشور را نشان می‌دهد.

جدول ۱۱- ده کشور اول مقصد صادراتی محصولات کشاورزی کشور-هزار دلار

ترکمنستان	ویتنام	ترکیه	پاکستان	روسیه	آلمان	هنگ کنگ	افغانستان	امارات	عراق	هزار دلار
۲۴۵۱۵	۱۰۶	۱۰۳۰۹	۳۸۶۴۷	۳۹۵۲۳	۱۳۴۳۴۵	۶۶۷۷۱	۱۸۱۷۱	۱۹۷۹۱۵	۳۵۲۷۴	۱۳۸۰
۲۲۹۲۸	۷۶۳۰	۱۹۸۱۰	۶۶۰۶۹	۵۳۶۶۰	۱۴۲۵۵۸	۵۸۲۶۱	۲۷۹۹۶	۳۰۴۱۳۳	۲۹۲۵۳	۱۳۸۱
۳۲۹۲۸	۲۷۰۲	۲۲۱۶۶	۴۹۷۸۶	۷۲۳۲۸	۱۹۷۵۵۳	۶۹۴۶۵	۴۲۲۶۹	۴۰۷۵۰۷	۱۶۴۳۹۱	۱۳۸۲
۱۹۳۹۱	۲۵۶۴	۲۴۳۷۶	۲۶۱۱۸	۱۰۷۰۴۸	۱۵۰۷۹۸	۱۰۵۰۹۰	۴۲۱۴۳	۲۷۱۸۸۵	۱۱۸۲۱۹	۱۳۸۳
۴۶۶۱۵	۵۴	۱۴۱۰۴	۵۷۴۹۶	۱۵۷۰۷	۱۸۷۴۴۷	۷۰۵	۱۲۱۵۶۱	۳۴۹۶۸۳	۲۴۰۷۱۷	۱۳۸۴
۳۸۱۱۵	۶۵۲۳۰	۵۴۰۷۸	۹۰۸۴۶	۱۸۲۰۹۶	۲۰۹۹۱۳	۲۰۸۵۰۳	۱۳۱۸۹۶	۳۷۷۰۸۸	۷۰۱۳۶۳	۱۳۸۵
۳۴۷۱۶	۶۱۰۲۱	۷۷۵۴۴	۸۵۷۲۸	۲۲۳۱۸۵	۲۵۷۳۱۵	۲۸۰۷۹۰	۱۴۴۰۳۹	۴۴۳۳۹۱	۹۲۶۱۶۶	۱۳۸۶
۹۱۸۲۹	۴۲۷۲۶	۴۱۷۲۸	۵۵۱۱۴	۲۲۴۶۲۸	۲۰۵۷۲۲	۱۴۲۸۳۰	۱۶۱۵۷۵	۳۱۰۷۶۲	۱۱۸۸۰۰۹	۱۳۸۷
۹۹۰۱۳	۴۹۷۸۶	۴۴۲۴۹	۸۶۴۸۶	۲۷۹۸۱۳	۲۲۷۰۱۳	۱۸۸۴۴۸	۲۳۴۱۹۷	۴۵۸۳۰۶	۱۷۱۰۹۹۵	۱۳۸۸
۱۱۳۵۰۸	۶۶۰۵۱	۸۰۹۹۷	۱۲۶۲۰۱	۲۹۵۱۴۴	۱۷۴۴۱۴	۴۳۱۶۵۴	۳۱۳۵۲۴	۵۷۳۱۵۰	۱۹۰۱۴۲۶	۱۳۸۹
۱۲۸۵۶۸	۱۱۲۵۹۱	۱۷۶۵۴۸	۱۴۷۳۸۰	۳۱۵۸۱۹	۲۲۶۳۴۶	۲۸۶۹۴۴	۴۲۷۶۳۳	۵۴۷۴۱۰	۲۰۰۰۲۰۹	۱۳۹۰
۲۱۴۱۵۷	۱۲۴۲۰۲	۲۱۱۳۳۱	۱۴۱۸۵۷	۳۵۳۷۳۱	۲۲۲۹۰۰	۴۲۵۲۸۲	۵۰۵۰۱۳	۶۹۵۶۷۶	۲۰۶۱۴۰۱	۱۳۹۱
۱۴۱۵۹۴	۱۴۷۳۱۵	۲۸۵۲۶۲	۱۲۲۵۶۸	۱۹۱۳۲۶	۲۲۰۵۰۴	۲۹۸۴۵۹	۴۶۲۹۵۸	۶۰۴۸۴۰	۱۸۲۱۲۸۵	۱۳۹۲
۲۱۳۴۸۱	۲۶۹۵۷۲	۴۲۳۷۷۶	۲۲۸۸۸۸	۱۷۱۱۷۲	۲۳۷۶۴۸	۵۳۸۰۹۰	۵۹۴۸۲۰	۶۸۴۶۴۹	۲۲۷۵۴۵۴	۱۳۹۳
۱۰۶۸۰۷	۳۵۵۷۳۹	۱۸۱۸۷۶	۲۴۶۶۸۸	۱۵۷۵۴۰	۲۱۴۸۰۱	۳۱۷۳۱۶	۶۳۰۳۲۲	۴۶۵۵۸۳	۲۲۹۸۸۳۸	۱۳۹۵
۱۲۵۶۲۶	۳۰۱۴۷۷	۲۰۶۹۰۰	۳۳۵۷۱۱	۱۸۷۲۰۱	۲۴۷۰۳۲	۳۷۷۲۴۷	۷۳۴۴۳۶	۳۸۸۷۵۳	۲۲۶۲۸۹۶	۱۳۹۶
۱۴۰۳۹۲	۱۴۵۶۲۳	۱۵۴۴۹۶	۳۹۹۵۹۶	۲۱۹۰۷۵	۱۲۸۰۹۹	۲۰۱۷۸۲	۷۷۶۱۱۵	۴۶۶۰۸۰	۲۶۱۰۲۴۵	۱۳۹۷
۷۸۱۴	۳۳۱۷۲	۲۵۰۳۷۵	۳۹۱۹۵۶	۴۲۷۵۹۵	۱۶۵۴۷۶	۱۰۵۶۸۱	۷۳۱۱۸۶	۴۸۵۲۷۲	۱۷۴۴۵۰۳	۱۳۹۹

اطلاعات سال ۱۳۹۴ و ۱۳۹۸ به تفکیک کشور در سایت گمرک دسترس نبود.

بررسی مقاصد صادراتی محصولات کشاورزی کشور در طی دو دهه اخیر نشان می‌دهد که:

- رشد صادرات محصولات کشاورزی در مقایسه با رشد صادرات محصولات غیرنفتی کندتر بوده است.
- صادرات محصولات کشاورزی نسبت به صادرات محصولات غیرنفتی در سال‌های اخیر رشد کمتری داشته است.
- سهم صادرات محصولات کشاورزی از کل صادرات محصولات غیرنفتی کاهش یافته است.
- در دهه ۸۰، صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای با درآمد بالا بوده و در دهه دوم کشورهای با درآمد پایین تغییر کرده است.
- تحولات سیاسی و مناسبات سیاسی بین ایران و کشورهای همسایه، اثرات قابل توجهی در الگوی صادراتی محصولات کشاورزی کشور داشته است.
- روند صعودی صادرات محصولات کشاورزی به اروپا در دهه ۸۰ با روند نزولی صادرات به این قاره در دهه ۹۰ تغییر مسیر داده است.
- توسعه صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای منطقه و مخصوصاً کشورهای همسایه و بالأخص به عراق محدود شده است.

عواملی مختلفی هستند که بر محدود شدن مقاصد صادرات محصولات کشاورزی اثرگذار هستند از جمله آن‌ها می‌توان به اثرگذاری تحریم‌ها و محدودیت نقل و انتقال پول، بازگشت ارز صادراتی و تهیه حواله ارزی، بیمه صادراتی محصولات کشاورزی، هزینه بالای تولید محصولات کشاورزی در مقایسه با رقبا، تنازعات و مناسبات سیاسی با کشورهای همسایه و منطقه، بالا رفتن سطح استاندارد صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای توسعه‌یافته، از دست رفتن مزیت نسبی تولید محصولات کشاورزی، نبود توافقات تجاری دو یا چندجانبه با کشورها و تعرفه بالای صادرات به آن‌ها، فعالیت ضعیف رایزنان بازرگانی و حضور کم‌رنگ در نمایشگاه‌ها و مناسبات بین‌المللی، نبود ماشین‌آلات نگهداری، حمل و نقل متناسب (جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی) با محصولات کشاورزی و زمان‌بر بودن ترخیص کالا از گمرکات داخلی و مقاصد صادراتی، بروز نشدن دانش صادرکنندگان محصولات کشاورزی از استانداردها و قوانین صادراتی به بازارهای هدف، عدم تولید محصولات صادرات محور و صادرات مازاد تولیدات داخلی، عدم توجه به ذائقه بازار هدف و ذائقه سازی در مقاصد صادراتی، نداشتن برند معتبر و عدم

اخذ گواهی‌نامه‌های بین‌المللی، فرآوری اندک محصولات صادراتی و صادرات محصولات خام کشاورزی، هدفمند نبودن حمایت و تشویق صادرات محصولات کشاورزی و ... اشاره نمود (رفیعی، ۱۴۰۰).

محدود شدن مقاصد صادراتی، منجر به ناپایداری صادرات شده و تاب‌آوری تجارت را به شدت کاهش می‌دهد نظیر این اتفاقات ممنوعیت صادرات سیب‌زمینی به عراق، ممنوعیت صادرات سبزیجات به روسیه و ... فراوان است. همچنین صادرات به کشورهای با درآمد پایین باعث شده است که برای پایین آوردن قیمت تمام شده این محصولات به صورت خام صادر شود که این موضوع ارزآوری بخش را با مشکل مواجه نموده است. در صورتی که صادرات محصولات فرآوری شده با ارزش بالاتری همراه خواهد بود. با توجه به مشکلات و چالش‌های پیش روی صادرات محصولات کشاورزی توصیه‌های ذیل جهت بهبود شرایط تجارت محصولات کشاورزی ارائه می‌گردد:

- تهیه راهبرد توسعه صادرات برای محصولات کشاورزی به صورت تخصصی برای هر محصول
- عادی‌سازی روابط تجاری با کشورهای منطقه و مشارکت فعال در عقد تفاهم‌نامه‌های دو یا چندجانبه اجرایی با کشورهای مقصد صادراتی و عضویت در پیمان‌های تجاری و پولی و مالی بین‌المللی
- تلاش برای عضویت در سازمان تجارت جهانی
- تربیت رایزن‌های متخصص بازاریابی، بازار سازی و مطالعه دوره‌ای بازارهای مقصد صادراتی
- مشارکت فعال در مناسبات بین‌المللی، نمایشگاه‌ها، تورهای تجاری و ... جهت معرفی محصولات صادراتی کشاورزی در کشورهای مختلف
- برنامه‌ریزی، اصلاح تولید محصولات کشاورزی با پتانسیل صادراتی، متناسب با استانداردها، ذائقه و سلیقه کشورهای مقصد صادراتی و به عبارتی توجه به تولید صادرات محور در این محصولات
- سرمایه‌گذاری در ایجاد برند معتبر بین‌المللی، مشارکت با شرکت‌های صاحب برند و اخذ لیسانس شرکت‌های معتبر بین‌المللی
- تدوین استانداردهای تولید مطابق با استانداردهای بین‌المللی بخصوص استانداردهای مد نظر کشور مقصد نظیر حد مجاز مصرف سم، آفت‌کش‌ها و ...

- ایجاد شناسه ره‌گیری و بارکد محصولات تولیدی کشاورزی منطبق با استانداردهای معتبر جهانی
- تجهیز سیستم حمل‌ونقل کشور به ماشین‌آلات مناسب با محصولات کشاورزی مطابق با استانداردهای روز دنیا
- تحقیق و توسعه تولید محصولات فرآوری شده و صنایع غذایی منطبق با نیازهای مقاصد صادراتی
- تشویق و حمایت هدفمند از صادرات محصولات کشاورزی به صورت تخصصی برای هر محصول صادراتی
- تشویق به مشارکت اتحادیه‌ها و انجمن‌ها در توسعه صادرات محصولات کشاورزی در مناطق مختلف
- اصلاح نارسایی‌های توافقی‌نامه‌های قرنطینه‌ای
- تلاش برای برخورداری از گواهی‌های معتبر استاندارد محصولات مختلف
- عقد قراردادهای بلندمدت تجاری با کشورهای هدف صادرات.

۱۰- صادرات و واردات آب مجازی محصولات کشاورزی

اصطلاح آب مجازی اولین بار در اوایل دهه ۹۰ میلادی توسط آلن معرفی شد اما تا حدود ۱۲ سال بعد توجه بین‌المللی را در میان کارشناسان جلب نکرد. در دسامبر سال ۲۰۰۲ اولین اجلاس بین‌المللی درباره این موضوع در هلند برگزار شد و بعد از آن، رسانه‌ها این اصطلاح را در هر جا که بحث‌ها روی حمایت و حفاظت از منابع آب در سطح ملی و جهانی بوده است، به کار برده‌اند (Hoekstra, 2003). صفت مجازی بدان معنا است که بخش عمده آب مصرف‌شده طی فرایند تولید، در محصول نهایی، وجود فیزیکی ندارد و بخش ناچیزی از آب مصرفی در پایان به‌عنوان آب واقعی در بافت محصول باقی خواهد ماند.

مفهوم تجارت آب مجازی بر اساس این نظریه استوار است که کشورهای فقیر از نظر آب، نیاز غذایی خود به‌طور فزاینده‌ای از طریق واردات محصولات از کشورهای غنی از آب تأمین می‌کنند؛ بنابراین مناطق با کمبود آب می‌توانند با وارد کردن محصولاتی که در تولید آن‌ها آب بیشتری مصرف شده است و صادرات محصولاتی که میزان آب کمتری در آن‌ها بکار رفته، به سطوح بالایی از کارایی مصرف آب در سطح جهانی دست یابند.

آب مجازی مفاهیم کشاورزی و اقتصادی را با تأکید بر آب به عنوان یک عامل کلیدی در تولید، با یکدیگر تلفیق می‌کند (Allan, 2003). آب مجازی به عنوان ابزاری، برای کاهش فشار بر منابع داخلی آب هست که می‌تواند برای کشورهای کم‌آب جذاب باشد (Chapagain et al, 2005). مبادله آب مجازی داخل کشورها، بین کشورها و حتی قاره‌ها می‌تواند

به‌عنوان ابزاری برای ارتقای کارایی مصرف آب در سطح جهانی و دستیابی به امنیت آبی در مناطق با کمبود آب و برطرف کننده محدودیت‌های محیطی با تعیین محل‌های مناسب برای تولید، استفاده شود. طبق تعریف در این مورد، آب مجازی بکار رفته در یک محصول میزان آبی است که برای تولید محصول در یک مکان مورد نیاز است. این تعریف در پاسخ به این سؤال است که چه مقدار آب ذخیره خواهیم کرد اگر محصولی را به‌جای تولید وارد کشور کنیم (دهقانی و سهراب، ۱۳۹۳).

بررسی آب مجازی محصولات عمده صادراتی نشان می‌دهد که طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸، پسته بالاترین آب مجازی صادراتی در بین محصولات عمده صادراتی را به خود اختصاص داده است بطوریکه مقدار آب مجازی صادراتی پسته از ۱۵۲۱ میلیون مترمکعب سال ۱۳۹۰ به ۱۲۰۷ میلیون مترمکعب در سال ۱۳۹۸ رسیده است و به‌طور متوسط طی ۹ سال اخیر، سالانه پسته ۱۳۸۲ میلیون مترمکعب آب مجازی از کشور خارج نموده است. بعد از محصول پسته، خرما رتبه دوم صادرات آب مجازی طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸ با متوسط سالانه ۸۱۱ میلیون مترمکعب را دارد. در طی دوره مذکور به‌طور متوسط سالانه، سبزیجات ۳۴۰، سیب ۳۳۰، گوجه‌فرنگی ۳۰۸، هندوانه و خربزه ۲۳۰، زعفران ۲۱۴، سیب‌زمینی ۱۷۳، قند و شکر ۱۱۷، حبوبات ۱۰۶، خیار تازه ۹۳، پیاز و موسیر ۵۹، انواع روغن ۴۷، مرکبات ۳۰، انگور خشک کرده ۲۰، کیوی تازه ۱۴، گندم ۱۴ و چای ۶ میلیون مترمکعب در سال صادرات آب مجاز داشته‌اند. جدول ۱۲، آب مجازی محصولات عمده صادراتی را طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

جدول ۱۲- آب مجازی محصولات عمده صادراتی (میلیون مترمکعب)

محصولات صادراتی	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸
پسته	۱۵۲۱	۱۴۱۰	۱۳۲۶	۲۰۱۱	۱۴۳۲	۱۵۱۸	۱۴۴۲	۵۷۴	۱۲۰۷
خرما	۵۵۴	۵۷۲	۶۰۵	۶۹۱	۷۰۶	۸۶۵	۱۰۵۸	۱۲۶۸	۹۸۳
مرکبات	۲۰	۴۲	۱۸	۶	۱۲	۷	۱۵	۴۷	۱۰۷
سیب	۱۸۰	۳۱۸	۱۶۴	۳۴۶	۲۵۶	۲۸۲	۴۹۹	۳۳۴	۵۸۹
کیوی تازه	۱۲	۱۰	۱۱	۱۳	۸	۱۳	۱۶	۱۹	۲۲
انگور خشک کرده	۲۱	۲۳	۲۲	۲۰	۱۹	۲۳	۱۶	۱۹	۲۰
سیب‌زمینی	۱۲۴	۲۳۱	۵۳	۱۴۹	۲۳۸	۲۲۷	۱۸۲	۱۸۲	۱۶۸
پیاز و موسیر	۲۵	۳۸	۶۰	۶۶	۵۴	۸۱	۳۳	۸۰	۹۳
هندوانه و خربزه	۱۲۱	۱۲۷	۲۰۲	۲۹۵	۱۹۶	۲۷۰	۲۷۵	۳۰۵	۲۸۱

جدول ۱۲- آب مجازی محصولات عمده صادراتی (میلیون مترمکعب)

۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	محصولات صادراتی
۹۸	۱۰۸	۱۰۳	۱۲۹	۷۸	۱۰۴	۷۲	۶۵	۷۹	خیار تازه
۳۷۵	۳۲۳	۳۶۷	۳۸۵	۲۹۵	۳۳۸	۲۲۹	۲۵۵	۲۰۸	گوجه
۶۱۶	۵۱۰	۳۶۹	۳۶۵	۲۶۹	۳۰۴	۲۴۶	۱۸۰	۱۹۶	سبزیجات
۱۰۶	۲۷۰	۷۵	۷۹	۱۳۸	۱۷۷	۵	۳۲	۷۱	حبوبات
۳۲۱	۳۲۸	۲۷۳	۲۳۴	۱۳۱	۱۸۳	۱۵۸	۱۶۰	۱۴۱	زعفران
۲	۴	۴	۴	۷	۹	۸	۷	۶	چای
۱۰	۷۸	۴۹	۴۴	۴۳	۳۹	۷	۵۵	۱۰۰	انواع روغن
۴	۲۴۹	۴۵	۸۰	۷۸	۱۴۴	۲۰	۲۶۴	۱۶۷	قند و شکر
۴	۳	۲	۱	۰	۷۵	۰	۸	۳۰	گندم
۵۰۰۸	۴۷۰۴	۴۸۲۴	۴۶۰۶	۳۹۵۸	۴۹۶۹	۳۲۰۵	۳۸۰۰	۳۵۷۶	جمع کل

در جهت مقابل صادرات آب مجازی، واردات آب مجازی است، طی بررسی‌های صورت گرفته و محاسبات انجام شده، طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸، ذرت بیشترین واردات آب مجازی را به خود اختصاص داده است بطوریکه در سال ۱۳۹۰ ۵۴۵۳ میلیون مترمکعب آب مجازی از طریق ذرت وارد شده که این مقدار در سال ۱۳۹۸ به ۱۴۶۲۷ میلیون مترمکعب افزایش یافته است که به‌طور متوسط سالانه شاهد واردات ۱۰۳۲۵ میلیون مترمکعب از طریق ذرت بوده‌ایم. بعد از ذرت، محصول برنج با متوسط سالانه ۳۲۵۲ میلیون مترمکعب دومین محصول آب مجازی وارداتی است. به‌طور متوسط طی دوره مذکور، سالانه گندم با ۳۰۲۳، شکر ۲۶۹۸، جو ۲۴۴۷، حبوبات ۱۰۰۰، انواع میوه ۵۱۰، پنبه ۲۹۹ و چای با ۶۸ میلیون مترمکعب از جمله محصولات اساسی هستند که واردات آب مجازی داشته‌اند. جدول ۱۳، آب مجازی محصولات عمده وارداتی را طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

جدول ۱۳- آب مجازی محصولات عمده وارداتی (میلیون مترمکعب)

۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	محصولات وارداتی
۶۲۶	۰	۸۴	۱۶۸۵	۳۷۸۳	۸۴۶۸	۴۵۲۳	۷۷۱۸	۳۲۲	گندم
۱۴۶۲۷	۱۴۹۲۷	۱۲۰۰۱	۱۰۶۹۱	۱۰۱۱۲	۱۰۴۱۹	۶۶۰۲	۸۰۹۴	۵۴۵۳	ذرت

جدول ۱۳- آب مجازی محصولات عمده وارداتی (میلیون مترمکعب)

۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	محصولات وارداتی
۳۹۵۹	۳۹۷۳	۳۱۱۴	۲۰۲۳	۱۷۹۶	۲۹۰۶	۴۷۲۴	۳۱۲۱	۳۶۴۹	برنج
۴۹۳۹	۳۲۹۰	۳۲۹۶	۱۶۴۶	۲۳۱۶	۲۳۵۷	۸۰۷	۱۹۸۰	۱۳۹۶	جو
۴۶۶۷	۷۲۱	۲۱۹۵	۱۷۱۱	۱۳۴۰	۲۱۲۰	۴۰۴۹	۴۳۱۱	۳۱۶۴	شکر
۹۱۵	۱۱۷۷	۱۷۷۵	۱۱۸۰	۸۰۴	۴۹۴	۱۱۲۰	۵۵۳	۹۷۹	حبوبات
۴۳۶	۴۰۲	۶۶۰	۶۰۵	۶۱۰	۴۳۱	۳۵۴	۴۰۹	۶۸۵	انواع میوه
۴۸۸	۳۲۳	۳۴۰	۳۱۲	۲۵۳	۲۵۴	۲۷۴	۲۵۳	۱۹۶	پنبه
۱۰۶	۹	۷۳	۷۱	۶۵	۶۴	۸۲	۷۵	۶۴	چای
۳۰۷۶۲	۲۴۸۲۲	۲۳۵۴۰	۱۹۹۲۴	۲۱۰۸۰	۲۷۵۱۳	۲۲۵۳۵	۲۶۵۱۳	۱۵۹۰۹	آب مجازی محصولات فوق

طبق بررسی‌های صورت گرفته برای ارزش هر واحد آب مجازی صادراتی، مشخص شد که طی دوره ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸، کیوی تازه با متوسط سالانه ۴/۴ دلار بر مترمکعب بیشترین ارزش‌آوری را به ازای صادرات هر مترمکعب آب داشته است بعد از کیوی، زعفران با ۱/۱، پیاز و موسیر ۱/۰۴، خیار تازه ۰/۹۳، مرکبات ۰/۹، سیب‌زمینی ۰/۷۸، انگور خشک کرده ۰/۷۷، سیب ۰/۷۵، پسته ۰/۶۹، هندوانه و خربزه ۰/۶، گوجه‌فرنگی ۰/۴۸ و خرما با ۰/۳۴ دلار بر مترمکعب ارزش‌آوری به ازای صادرات هر مترمکعب آب داشته‌اند. جدول ۱۴، ارزش هر واحد آب مجازی صادراتی را به ازای دلار بر مترمکعب را طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۸ نشان می‌دهد.

جدول ۱۴- ارزش هر واحد آب مجازی صادراتی (دلار بر مترمکعب)

۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	محصولات عمده کشاورزی
۰,۷	۰,۷	۰,۷	۰,۷	۰,۷	۰,۷	۰,۷	۰,۷	۰,۶	پسته
۰,۲	۰,۳	۰,۳	۰,۳	۰,۴	۰,۴	۰,۴	۰,۴	۰,۴	خرما
۰,۸	۰,۹	۰,۸	۰,۶	۰,۸	۰,۸	۰,۸	۱,۲	۱,۴	مرکبات
۰,۷	۰,۷	۰,۶	۰,۴	۰,۶	۰,۶	۰,۸	۱,۲	۱,۲	سیب

جدول ۱۴- ارزش هر واحد آب مجازی صادراتی (دلار بر مترمکعب)

۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	محصولات عمده کشاورزی
۴,۹	۴,۸	۳,۹	۳,۸	۳,۳	۳,۳	۴,۰	۵,۷	۶,۳	کیوی تازه
۰,۵	۰,۵	۰,۶	۰,۸	۰,۹	۰,۹	۰,۹	۱,۰	۰,۹	انگور خشک کرده
۰,۶	۱,۰	۰,۷	۰,۴	۰,۸	۱,۰	۰,۶	۰,۹	۱,۰	سیبزمینی
۰,۹	۱,۲	۰,۹	۰,۶	۱,۲	۱,۲	۱,۱	۱,۱	۱,۲	پیاز و موسیر
۰,۶	۰,۶	۰,۵	۰,۵	۰,۶	۰,۶	۰,۶	۰,۷	۰,۷	هندوانه و خربزه
۰,۷	۰,۸	۰,۷	۰,۷	۰,۹	۰,۹	۰,۹	۱,۴	۱,۴	خیار تازه
۰,۶	۰,۷	۰,۴	۰,۳	۰,۴	۰,۵	۰,۴	۰,۵	۰,۵	گوجه
۰,۷	۰,۸	۰,۹	۰,۹	۰,۹	۰,۹	۰,۹	۱,۹	۱,۹	زعفران

۱- چالش‌های تجارت محصولات کشاورزی

- عدم ثبات در تصمیم‌گیری سیاست‌گذار
- تحریم‌ها و چالش انتقال ارز به ایران
- استفاده سیاست‌گذار از صادرات برای کنترل بازارهای داخلی
- عدم تکمیل زنجیره تأمین و ارزش محصولات صادراتی در ایران
- عدم تلاش برای برند سازی، لزوم حمایت از آن و لزوم اجتناب از رقابت کاذب تولیدکنندگان و صادرکنندگان داخلی
- عدم ارائه برنامه مشخص و مستمر جهت حمایت از صادرات
- محدود بودن مقاصد صادراتی و عدم تنوع بازارهای صادراتی
- عدم سیاست‌گذاری برای توسعه مذاکرات تجاری
- عدم ثبات و استمرار صادرات در کشورهای مانند عراق و وابستگی شدید تجارت به سیاست در ایران
- عدم انطباق تولیدات با ذائقه جهانی (عدم صادرات محوری تولید)

- لزوم تهیه بانک-های اطلاعاتی دقیق-تر تولید و تجارت، برای محصولات اصلی صادراتی
- عدم استفاده مناسب از ظرفیت شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی
- عدم رعایت استاندارد (سلامت و باقیمانده سموم و ...) کالاهای صادراتی
- شفاف نبودن سیاست‌های (تبصره ۸ لایحه بودجه ۱۴۰۱) سیاست‌های آب مجازی محصولات تولیدی (در مناطق و فناوری‌های متفاوت تولید)
- صادرات عمدتاً به صورت خام و اولیه
- کمبود تجهیزات خاص صادراتی
- کمبود پایانه‌های صادراتی
- نبود پنجره واحد در انجام سریع امور صادراتی
- تاثیر تغییر نرخ ارز بر مزیت صادرات محصولات صادراتی (از دست دادن مزیت تجاری)

۱۲- پیشنهادهای کاربردی

- ارائه برنامه مشخص میان مدت و اجرایی جهت حمایت از صادرات از طرف نهادهای مرتبط با صادرات محصولات کشاورزی
- رایزنی بین‌المللی جهت ایجاد تنوع در مقاصد و بازارهای صادراتی
- ثبات تصمیم‌گیری از سوی سیاست-گذار و اعلام برنامه و سیاست‌های مشخص حداقل یک‌ساله جهت برنامه‌ریزی صادرکنندگان
- رصد و توجه مستمر به ترجیحات بازارهای هدف و رفتار رقبا در بازار هدف
- توسعه پروتکل‌های تجاری با کشورهای دارای بازارهای صادراتی همسایه و غیر همسایه (به‌ویژه هند و چین) در راستای کاهش نرخ تعرفه
- حمایت از سرمایه‌گذاری در صنعت بسته‌بندی محصولات صادراتی و برند سازی آن
- هماهنگی انجمن‌ها، تشکل‌ها و اتحادیه صادرکنندگان محصولات صادراتی
- ثبات و استمرار صادرات و استفاده از سیاست‌های جایگزین برای کنترل بازارهای داخلی

- تکمیل زنجیره تأمین و ارزش محصولات صادراتی در جهت تأمین بازارهای صادراتی (وارفته‌های صادراتی، استانداردها، بسته‌بندی‌های صادراتی و ...)
- گسترش بیشتر کشورهای مقصد صادرات به منظور متنوع سازی مقاصد صادراتی
- توجه به تأمین امنیت صادرات در کشورهای مانند عراق و افغانستان و کاهش وابستگی شدید تجارت به سیاست این دو کشور در قبال ایران
- انطباق تولیدات با ذائقه مصرف‌کنندگان کشورهای مقصد صادرات (برنامه‌ریزی برای صادرات محوری تولیدات داخلی)
- استفاده مناسب از ظرفیت شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی و مداخله بیشتر بخش خصوصی در تصمیمات سیاست‌گذار
- تشکیل کارگروه‌های مشترک (دولت و بخش خصوصی):
  - ✓ عوارض آب مجازی
  - ✓ تأمین تجهیزات اختصاصی برای انواع کالاهای صادراتی
  - ✓ ایجاد پنجره واحد
  - ✓ حل مسائل ارزی حاصل از صادرات
  - ✓ ایجاد پایانه‌ها
  - ✓ ایجاد دفاتر بازرگانی در کشورهای مهم مقصد

۱۳- منابع

- دهقانی سانج و سهراب، ۱۳۹۳، کتاب تجارت آب مجازی، اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران
- رفیعی، ح. ۱۴۰۰. بررسی قیمت صادرات محصولات کشاورزی. گزارش پژوهشی مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران.
- Hoekstra, A. Y. (ed.) (2003a): Virtual Water Trade – Proceedings of the international expert meeting on Virtual Water Trade, Delft: IHE (Research Report Series 12).

Chapagain, A. K. / A. Y. Heokstra / H. H. G. Savenije (2005): Saving Water through Global Trade. Research Report Series No. 17. UNESCO-IHE, Delft.

Allan, J. A. et al. (2003): Policy options for water-stressed states (POWSS) – building lessons from the Middle East and Southern Africa into decision support for policy makers, London, Pretoria: African Water Issues Research Unit, Overseas Development Institute (final report / pre-publication)